

บทที่ ๓

วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความตายเป็นสิ่งที่คู่กับมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นกฎธรรมชาติที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาต้องมีจุดหมายอันดับแรกที่จะระลึกถึงความจริงของชีวิตและรู้เท่าความจริงนี้ ในเรื่องของวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายนั้นมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว และพระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่างเป็นแนวทางที่ดีแล้วเช่นกัน ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการศึกษาเป็นประเด็นดังนี้ ๑) นิยามและความหมาย “ผู้ใกล้ตาย” ๒) วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรอบอารมณ์มรณสังขณวิถิ ๓ ประการ และ ๓) สรุป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีการน้อมนำจิตและวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายให้มีจิตใฝ่ไปในทางกุศล มีเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

๓.๑ นิยามและความหมาย “ผู้ใกล้ตาย”

คำว่า “ผู้ใกล้ตาย” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ในช่วงเวลาใกล้ตาย (มรณสังขณกาล)^๑ กล่าวคือ จิตดวงสุดท้ายที่จะเคลื่อนออกจากภพนี้ไป เรียกว่า จิตจิต ผู้ใกล้ตายมักจะอยู่ในสภาวะจิต ๒ ลักษณะ สลับสับเปลี่ยนไป คือ จิตที่ขึ้นมารับอารมณ์ และจิตที่หลับไป ซึ่งจะมีอารมณ์มรณสังขณวิถิ หรือนิมิต ๓ ประการ ได้แก่ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์ เกิดขึ้นมาเป็นอารมณ์ในอดีต จิตอาจจะเห็นภาพการกระทำในอดีตเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ภาพภพภูมิที่จะไปอยู่หลังจากตายแล้ว มรณสังขณกาลนี้มี ๒ ประเภท คือ

ประการที่ ๑ อาสังขณกาล คือ เวลาใกล้ตาย หมายถึง วิถีจิตใกล้ตายชนิดธรรมดา ได้แก่ วิถีจิตใกล้ตายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ที่จะตายในเวลา ๑-๒ นาที หรือ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นต้น สำหรับบุคคลประเภทนี้ เรียกว่า บุคคลผู้ใกล้จะตาย (มรณสังขณบุคคล)

^๑ ดูรายละเอียดใน พระสีลาจารเถร, อภิธัมมัตถสังคหทีปนี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๙-๒๒๒.

ประการที่ ๒ ปัจจาสันนกาล คือ เวลาใกล้จวนตาย หมายถึง วิถีจิตใกล้จะสิ้นใจ ขาดใจตาย ได้แก่ วิถีจิตใกล้ตายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ที่กำลังจะตายภายในเวลาไม่ถึง ๑๐ วินาที หรือไม่ถึง ๒๐ วินาที จิตจิตเกิดขึ้นทำหน้าที่ของตน และรูปที่เกิดขึ้นจากกรรม (กัมมชรูป) ครั่งสุดท้ายได้ดับลงพร้อมกับขณะแตกดับ (ภังคขณะ) ของจิตที่เคลื่อน (จิตฺตจิต, ตาย) สำหรับบุคคลประเภทนี้ เรียกว่า บุคคลผู้ใกล้จวนตาย (ปัจจาสันนมรณบุคคล)

ดังนั้น ผู้ใกล้ตาย หมายถึง ผู้ป่วยใกล้ตาย หรือคนชราใกล้ตายไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ขณะที่จิตดวงสุดท้ายที่จะเคลื่อนออกจากภพนี้เกิดขึ้น และมีนิมิตอารมณ์ ๓ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏ มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) อาสันนกาล คือ เวลาใกล้ตาย บุคคลผู้ที่จะตายในเวลา ๑-๒ นาที หรือ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นต้น เรียกว่า บุคคลใกล้จะตาย (มรณาสันนบุคคล), ๒) ปัจจาสันนกาล คือ เวลาใกล้จวนตาย บุคคลผู้ที่กำลังจะตายภายในไม่ถึง ๑๐ วินาที หรือ ไม่ถึง ๒๐ วินาที เรียกว่า บุคคลผู้ใกล้จวนตาย (ปัจจาสันนมรณบุคคล) ซึ่งจะได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายดังต่อไปนี้

๓.๒ วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตาย

ผู้วิจัยแบ่งวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรอบอารมณ์มรณาสันนวิถี ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ กรรมาอารมณ์

๑) พระผัดคุณะอาพาธ

ท่านพระผัดคุณะอาพาธ (ป่วย) เป็นไข้หนัก พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้กราบทูลต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระผัดคุณะ อาพาธ มีทุกข์ เป็นไข้หนัก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัย

ความอนุเคราะห์ เสด็จไปเยี่ยมท่านพระผัดคุณะถึงที่อยู่เถิด”^๒

วันนั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จออกจากที่ประทับ เสด็จเข้าไปหาท่านพระผัดคุณะถึงที่อยู่ ท่านพระผัดคุณะได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จมาแต่ไกลจึงลุกขึ้นจากเตียงของท่าน แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสกับท่านพระผัดคุณะว่า

^๒ อกฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๓๙.

“อย่าเลย ผัดคุณะ เธออย่าลุกจากเตียงเลย อาสนะที่ภิกษุอื่นปูลาดไว้
ยังมีอยู่ เราจักนั่งบนอาสนะนั้น”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ทรงตรัสถามอาการต่าง ๆ
ของท่านพระผัดคุณะว่า

“ผัดคุณะ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลา
ไม่กำเริบหรืออาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ”

ท่านพระผัดคุณะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่
สบายจะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์มีแต่กำเริบหนักขึ้นไม่ทุเลา
ลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เหล็กแหลมที่คมแทงศีรษะ ฉันทใด ลมอัน
แรงกล้าก็เสียดแทงศีรษะของข้าพระองค์ ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ไม่
สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์มีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลา
ลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง พึงใช้เชือกหนังที่เหนียวรัดที่ศีรษะ ฉันทใด
ความเจ็บปวดในศีรษะของข้าพระองค์ก็มีประมาณยิ่ง ฉันทนั้นเหมือนกัน
ข้าพระองค์ไม่สบายจะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์มีแต่กำเริบ
หนักขึ้น ไม่ทุเลาเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญพึงใช้มีดแล่นเนื้อ
ที่คมกรีดท้อง ฉันทใด ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงท้องของข้าพระองค์ ฉันทนั้น
เหมือนกัน ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์
มีแต่กำเริบหนักขึ้นไม่ทุเลาเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง ๒ คนพึงจับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละข้าง
อย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง ฉันทใด ความร่ำร้อนในกายของข้าพระองค์ก็มี
มากยิ่งขึ้น ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนา

ของข้าพระองค์มีแต่กำเร็บหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเร็บปรากฏ
อาการทุเลาไม่ปรากฏ”^๓

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงแสดงพระธรรมให้แก่ท่านพระผัคคุณะได้เห็นชัด ชวนใจให้
อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว
เสด็จลุกจากพุทธอาสน์จากไป หลังจากที่พระองค์เสด็จกลับไปไม่นาน ท่านพระผัคคุณะจึงได้
มรณภาพ ในเวลามรณภาพอินทรีย์ของท่านมีความผ่องใสอย่างยิ่ง ต่อมาท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าเหตุใดท่านพระผัคคุณะได้มรณภาพแล้วอินทรีย์ของ
ท่านจึงผ่องใส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสต่อพระอานนท์ว่า

“อานนท์ อินทรีย์ของผัคคุณภิกษุจักไม่ผ่องใสได้อย่างไร แรกทีเดียวจิต
ของผัคคุณภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต้น) ๕
ประการ แต่เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น จิตของผัคคุณภิกษุจึงหลุดพ้นจาก
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ

อานนท์ การฟังธรรมตามกาล การพิจารณาเนื้อความตามกาลมี
อานิสงส์ ๖ ประการนี้

อานิสงส์ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากโอรัมภาคิย
สังโยชน์ ๕ ประการ ในเวลาใกล้ตาย ในเวลานั้น เธอได้
เห็นตถาคต ตถาคตแสดงธรรมที่มีเนื้อความงามใน
เบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด
ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์
บริบูรณ์ครบถ้วนแก่เธอ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น
จิตของเธอจึงหลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ
นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ ในการฟังธรรมตามกาล
๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากโอรัมภาคิย
สังโยชน์ ๕ ประการ ในเวลาใกล้ตาย ในเวลานั้น เธอ
ไม่ได้เห็นตถาคต แต่ได้เห็นสาวกของตถาคต สาวกของ

^๓ อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๔๐.

ตถาคตแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนแก่เธอ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น จิตของเธอจึงหลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ ในการฟังธรรมตามกาล

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ ในเวลาใกล้ตาย ในเวลานั้น เธอไม่ได้เห็นตถาคต ทั้งไม่ได้เห็นสาวกของตถาคต แต่ตรึกตาม ตรองตาม พง์ตามด้วยใจ ซึ่งธรรม ตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เมื่อเธอตรึกตามตรองตามพง์ตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา จิตของเธอก็หลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ ในการพิจารณาเนื้อความตามกาล
๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตหลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ แต่จิตของเธอยังไม่น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม ในเวลาใกล้ตาย ในเวลานั้น เธอได้เห็นตถาคต ตถาคตย่อมแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง ฯลฯ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่เธอ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น จิตของเธอก็จะน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ ในการฟังธรรมตามกาล
๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตหลุดพ้นจากโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ แต่จิตของเธอยังไม่น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม ในเวลาใกล้ตาย ในเวลา

นั่น เธอไม่ได้เห็นตถาคต แต่เธอได้เห็นสาวกของตถาคต
สาวกของตถาคตแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น ฯลฯ
ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่เธอ
เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น จิตของเธอจึงน้อมไปในธรรม
เป็นที่สิ้นไปแห่งอุปกิเลสอันยอดเยี่ยม นี่เป็นอานิสงส์
ประการที่ ๕ ในการฟังธรรมตามกาล

๖. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีจิตหลุดพ้นแล้วจากโอรัมภาคิย
สังโยชน์ ๕ ประการ แต่จิตของเธอไม่น้อมไปในธรรมเป็น
ที่สิ้นไปแห่งอุปกิเลสอันยอดเยี่ยม ในเวลาใกล้ตาย ใน
เวลานั้น เธอไม่ได้เห็นทั้งตถาคต ทั้งไม่ได้เห็นสาวกของ
ตถาคต แต่เธอตรึกตาม ตรองตาม เพ่งตามด้วยใจซึ่ง
ธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เมื่อเธอ
ตรึกตาม ตรองตาม เพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้
สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา จิตของเธอจึงน้อมไปใน
ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปกิเลสอันยอดเยี่ยม นี่เป็น
อานิสงส์ ๖ ประการนี้แล”^๔

ดังนั้น จากพระสูตรแสดงให้เห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตาย
โดยทรงเสด็จเข้าไปหา ทักทาย ชักชวนให้พูดคุย ชักถามถึงอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของท่าน ปล่อย
ชโลมน้อมใจให้อยากปฏิบัติตามแล้วทรงแสดงพระธรรมให้แก่ท่านผู้ศรัทธาพิจารณาตาม ท่านพระผู้
ศรัทธาได้รับความทุกข์ทรมานจากพิษไข้มีจิตอันละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้ คือ สังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕
ประการ ได้แก่ ๑) สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน) ๒) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ๓)
สีลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต) ๔) กามฉันทะ (ความพอใจในกาม) และ ๕) พยาบาท
(ความคิดร้าย)^๕ แต่ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าจิตของท่านจึงน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้น
ไปแห่งอุปกิเลส ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการได้แล้ว ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จกลับ

^๔ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๔๑-๕๔๓.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๙/๑๔๒-๑๔๓.

แล้ว พระผัดคุณะจึงได้มรณภาพแล้วอินทรีของท่านจึงผ่องใส อันเป็นวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระสูตรนี้

๒) พระปุตติคัตติสสเถระ

พระติสสเถระ เมื่อรับพระกัมมัญฐานจากพระศาสดาแล้ว ก็ได้ขยันหมั่นเพียรปฏิบัติพระกัมมัญฐานนั้น และได้เป็นโรคชนิดหนึ่ง มีอาการเป็นตุ่มพองทั่วร่างกาย ตุ่มนั้นได้ขยายโตขึ้น ๆ แต่แรกเท่าเมล็ดถั่วเขียว โตขึ้นมาหน่อยเท่าเมล็ดถั่วดำ ขยายเท่าเมล็ดกระเบา ขยายเท่าผลมะขามป้อม และขยายเท่าผลมะตูม จนกระทั่งแตก ทั้งผ้าสบงและจีวรเลอะเทอะไปด้วยน้ำเหลือง และน้ำหนอง และทั่วทั้งร่างกายเน่าเฟะ เพราะฉะนั้นท่านจึงมีชื่อว่า พระปุตติคัตติสสเถระ (พระติสสเถระผู้มีกายเน่า)

เมื่อพระศาสดาตรวจดูสัตว์โลกด้วยข่ายคือพระญาณพิเศษของพระองค์ พระเถระนี้ก็ได้อาปรากฏอยู่ในข่ายนั้น พระศาสดาทรงเห็นศักยภาพที่จะบรรลุพระอรหัตตผลของพระเถระ ทรงดำริว่า “ภิกษุนี้ถูกพวกสหวิหริกรเป็นต้นทอดทิ้งแล้ว บัดนี้ เธอยกเว้นเราเสีย ก็ไม่มีที่พึ่งอื่น” ดังนั้นพระองค์จึงเสด็จไปสู่โรงไฟที่อยู่ใกล้กับที่ที่พระเถระนอนป่วยอยู่นั้น ทรงล้างหม้อ ใส่ น้ำ ยกตั้งบนเตา เมื่อทรงรอให้น้ำร้อนได้ประทับยืนในโรงไฟนั้นเอง เมื่อน้ำเดือดแล้วพระองค์ก็ได้ยกหม้อน้ำไปยืนเคียงที่พระเถระนั้นนอนอยู่ ในช่วงนี้เองที่บรรดาสหวิหริกรของพระเถระได้พากันมายืนล้อมวงพระเถระแล้วช่วยกันห้ามพระเถระไปที่โรงไฟ จากนั้นพระศาสดาก็ได้ทรงร่ายกายของพระเถระนั้นด้วยน้ำอุ่น ทรงถูร่างกายให้ ขณะที่ทรงอาบน้ำให้พระเถระอยู่นั้น ทรงรับสั่งให้ให้นำสบงและจีวรของพระเถระไปซักตาก หลังจากอาบน้ำเสร็จและนำสบงจีวรมาเปลี่ยนให้ใหม่แล้ว พระเถระก็มีร่างกายสดชื่น มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว นอนอยู่บนเตียง พระศาสดาไปประทับยืนอยู่เหนือหัวเตียงของพระเถระ ตรัสกะพระเถระว่า ร่างกายเมื่อปราศจากวิญญูณ ก็จะไม่ประโยชน์นอนอยู่บนพื้นดินเหมือนท่อนไม้ เมื่อพระสัทธรรมเทศนาจบลง พระปุตติคัตติสสเถระก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้วก็ปรินิพพานในเวลาต่อมา^๖

จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าในการดูแลรักษาพระสาวกของพระองค์ข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเมตตาที่พระองค์ทรงมีต่อสรรพสัตว์เสมือนบิดามารดา รักบุตร หรือแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของการปฏิบัติต่อผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตายเป็นอย่างดี มีองค์ประกอบดังนี้ (๑) ผู้ดูแล (๒) มิติที่ดูแล (๓) ผู้ป่วยและญาติมิตรของผู้ป่วย (๔) วิธีการปฏิบัติ

^๖ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๓๐/๔๓๕-๔๔๐.

และ(๕) จุดมุ่งหมายในการปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อพระพุทธรองค์ทรงปฏิบัติต่อพระพุทธรูปคัตตีสสเถระทางกายจนเป็นที่เรียบริ้อยทำให้ร่างกายของท่านสดชื่นทุเลาจากพิษแผล มีจิตอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวไม่กวัดแกว่ง พระพุทธรองค์จึงทรงแสดงพระธรรมเป็นลำดับสืบต่อมาจนทำให้จิตของท่านน้อมเข้าสู่กระแสแห่งธรรมพิจารณาตามอย่างถ่องแท้ในเวลาพระธรรมเทศนาจบก็บรรลुพระอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทาแล้วก็ปรินิพพาน อีกทั้งพระพุทธรองค์ทรงโปรดให้เฝ้าศพของท่านทรงเก็บอัฐิธาตุแล้วโปรดให้ทำเจดีย์บรรจุพระธาตุไว้

๓) สุปปพุทธภุญญิต

นายสุปปพุทธะ ผู้เป็นโรคเรื้อน ขณะที่ฟังธรรมของพระศาสดาอยู่ที่ข้างท้ายพุทธบริษัท ได้ตั้งใจฟังมากจนได้บรรลุพระโสดาปัตติผล เมื่อพุทธบริษัททั้งหลายแยกย้ายเดินทางกลับบ้านกันหมดแล้ว สุปปพุทธะได้ติดตามพระศาสดาไปที่วัดพระเชตุวัน เพราะต้องการจะกราบทูลว่าตนได้บรรลุพระโสดาปัตติผลแล้ว ท้าวสักกะเทวราช มีความประสงค์จะทดสอบศรัทธาของสุปปพุทธะที่มีต่อพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ว่ามั่นคงขนาดไหน จึงได้เสด็จไปยืนในอากาศแล้วตรัสว่า “สุปปพุทธะ ท่านเป็นคนขี้ดสน เป็นคนยากไร้ เราจะให้ทรัพย์สินมากมายแก่ท่าน ท่านจงกล่าวว่า พระพุทธรูปไม่ใช่พระพุทธรูป พระธรรมไม่ใช่พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์ เราขอปฏิเสธประโยชน์ของพระพุทธรูป เราขอปฏิเสธประโยชน์ของพระธรรม เราขอปฏิเสธประโยชน์ของพระสงฆ์” สุปปพุทธะตอบว่า “เราไม่ใช่คนขี้เหนียว เป็นคนขี้ดสน เป็นคนไร้ที่พึ่ง เป็นคนกำพร้า เราเป็นคนรวยเรามีทรัพย์สิน ๗ ประการที่พระอริยเจ้าทั้งหลายมี คือ ๑. ทรัพย์สินคือศรัทธา ๒. ทรัพย์สินคือศีล ๓. ทรัพย์สินคือหิริ ๔. ทรัพย์สินคือโอตตปปะ ๕. ทรัพย์สินคือสุตะ ๖. ทรัพย์สินคือจาคะ ๗. ทรัพย์สินคือปัญญา”^๗

ท้าวสักกะ ทรงสดับคำของสุปปพุทธะนั้นแล้ว ก็ได้เสด็จล่วงหน้าไปเฝ้าพระศาสดาและกราบทูลเรื่องที่ทรงสนทนากับสุปปพุทธะให้ทรงทราบ พระศาสดาจึงตรัสกับท้าวสักกะว่า “ท้าวสักกะ ทั้งร้อยทั้งพันแห่งคนทั้งหลายผู้เช่นกับพระองค์ ไม่อาจเพื่อให้สุปปพุทธะกล่าวว่า พระพุทธรูปไม่ใช่พระพุทธรูป พระธรรมไม่ใช่พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์” ต่อมาสุปปพุทธะก็ตามมาที่วัดพระเชตุวัน และได้กราบทูลเรื่องที่ตนบรรลุพระโสดาบันให้ทรงทราบ ในระหว่างเดินทางกลับสุปปพุทธะได้ถูกโคแม่ลูกอ่อนที่ถูกลูกนางยักษ์ฉกเข้าสิงขวิดตาย นางยักษ์ฉกนี้ก็คือนางโสเภณีที่เคยถูกสุปปพุทธะสังหารในอดีตชาติและนางเคยตั้งสัจอธิษฐานก่อนตายว่าจะทำการแก้แค้น “ขอเราพึงเป็นยักษ์ฉก ผู้สามารถเพื่อฆ่าชนเหล่านั้น เหมือนอย่างที่เราฉกฆ่าเราฉกนั้นเหมือนกัน” เมื่อข่าวการเสียชีวิตของสุปปพุทธะ

^๗ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๑/ ๑๙๔-๑๙๕.

ไปถึงวัดพระเชตะวัน พวกภิกษุได้ทูลถามพระศาสดาว่า สุปปพุทธภูฏีไปเกิดที่ใด พระศาสดาตรัสตอบว่า สุปปพุทธภูฏีไปเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ พระศาสดายังได้ทรงอธิบายแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยว่า สุปปพุทธภูฏีเป็นโรคเรื้อนนั้นก็เพราะในอดีตชาติหนึ่งเคยบ้วนน้ำลายต่อหน้าพระตครสีขีปัจเจกพุทธเจ้า^๘

จะเห็นได้ว่าวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้านั้นแม้เพียงแสดงพระธรรมโดยไม่เจาะจงว่าจะแสดงแก่บุคคลผู้ใดพระธรรมนั้นมีอานุภาพยิ่งใหญ่نانักการ สามารถสร้างความสำเร็จ ยกจิตให้แก่บุคคลนั้นสูงขึ้นได้ดังสุปพุทธะเมื่อได้ฟังพระธรรมก็บรรลุโสดาบันจิตเป็นกุศลตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย ถึงแม้จะถูกทดสอบก็ไม่หวั่นไหว ขอเพียงได้พูดคุยกบอกล่าวต่อพระพุทธเจ้าด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เขาตั้งใจเดินทางมาที่พระเชตะวันเพื่อกราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่าเขาได้บรรลุโสดาบันแล้ว เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วเขามีความยินดีเป็นอย่างมากจึงกราบบังคมทูลลากลับขณะที่เดินทางกลับระหว่างหนทางเขาถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดตายไปเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์

๔) นันทโคपालกะ

นายันทะเป็นนายโคบาล (เลี้ยงโค) ซึ่งคอยเลี้ยงโคให้แก่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี แม้ว่าเขาจะเป็นแค่คนเลี้ยงโคแต่เขาก็เป็นคนมีทรัพย์มาก ในบางครั้งเขาจะไปที่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี พบพระศาสดาและได้ฟังธรรมของพระองค์ เขาได้ทูลนิมนต์พระศาสดาให้เสด็จไปที่บ้าน แต่พระศาสดายังมิได้เสด็จไปในทันที โดยตรัสว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะเสด็จไป ต่อมาขณะที่พระศาสดาทรงจาริกไปกับพระภิกษุสงฆ์นั้นก็ได้ทรงแวะไปเยือนนันทะที่บ้านของเขา โดยทรงทราบว่าถึงเวลาแล้วที่เขาจะได้รับคำสอนที่เหมาะสม นันทะได้ถวายบังคมพระศาสดาและได้ทำการต้อนรับพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ทั้งหลายด้วยความเคารพ ได้นำนมโคและผลิตภัณฑ์จากนมโคตรรวมทั้งภัตตาหารที่ดี ๆ มาถวายเป็นเวลา ๗ วัน ในวันที่ ๗ นั้นหลังจากที่ได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว นันทะได้บรรลุพระโสดาปัตติผล เมื่อพระศาสดาเสด็จกลับในวันนั้น นันทะได้ถือบาตรตามเสด็จพระศาสดาเป็นระยะทางไกลพอสมควรแล้วก็ถวายบังคมลาและเดินทางกลับบ้าน

ในทันใดนั้นเอง นายพรานคนหนึ่งซึ่งเป็นศัตรูเก่าของนันทะ ได้ใช้ศรยิงเขาตาย เมื่อพระภิกษุทั้งหลายที่ติดตามมาข้างหลังพระศาสดา เห็นนันทะนอนตายอยู่ ก็ได้นำความขึ้นกราบทูลพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะพระองค์เสด็จมาที่นี่ นันทะจึงได้ถวายมหาทานแก่พระองค์ ได้ตามส่งเสด็จพระองค์แล้วถูกฆ่าตายเมื่อตอนเดินทางกลับบ้าน” พระศาสดามีดำรัส

^๘ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๑/ ๑๙๕-๑๙๗.

ตอบภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ว่าเราจะมาหรือไม่ การรอดพ้นจากความตายของนันทะย่อมไม่มี เพราะจิตที่ตั้งไว้ผิดแล้ว สามารถสร้างความเสียหายร้ายแรงต่อผู้นั้นยิ่งกว่าที่ศัตรูหรือโจรกระทำต่อกันเสียอีก”^๙

เรื่องนี้แสดงให้เห็นได้ว่า ความตายนั้นเมื่อถึงเวลาย่อมต้องตายไม่มีผู้ใดทัดทานเอาไว้ได้ สำหรับวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ จะสังเกตได้ว่าในเวลาที่ผ่านมา พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเสด็จไปบ้านอนาถปิณฑิกเศรษฐีพระองค์ก็จะทรงแสดงธรรมทุกครั้ง ฝ่ายนายนันทะบางครั้งได้เข้าไปบ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐีได้มีโอกาสพบพระพุทธเจ้าและได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระองค์มีจิตเลื่อมใสต่อพระองค์จึงนิมนต์ให้ไปยังบ้านของเขาเพื่อถวายภัตตาหารเขาได้ถวายภัตตาหารถึง ๗ วัน ในวันที่ ๗ หลังจากที่พระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมจบแล้ว จิตของนันทะเป็นกุศลแล้วได้บรรลุพระโสดาบัน เมื่อพระศาสดาเสด็จกลับ นันทะได้ถือบาตรตามเสด็จเป็นระยะทางไกลพอสมควรแล้วก็ถวายบังคมลาและเดินทางกลับบ้านขณะนั้นศัตรูเก่าของนันทะได้ใช้ศรยิงเขาตาย อนุমানได้ว่าเมื่อจิตเป็นกุศลสุดดีย่อมเป็นที่ไป

๕) ธิดาของนายช่างหูก

วันหนึ่ง พวกชาวอาฬวี ในคราวที่พระศาสดาเสด็จไปที่เมืองอาฬวี ได้ทูลนิมนต์ถวายทานแล้ว พระศาสดาเมื่อจะทรงทำอนุโมทนาในเวลาเสร็จภัตกิจ จึงตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเที่ยง ก็มรณะอันชนทั้งหลายใดไม่เจริญแล้ว ในกาลที่สุดชนทั้งหลายนั้น ย่อมถึงความสะดุ้ง ร้องอย่างขาดกล้วอยู่ท่ากาะ เหมือนบุรุษเห็นอสรพิษแล้วกลัวฉะนั้น ส่วนมรณะอันชนทั้งหลายใดเจริญแล้ว ชนทั้งหลายนั้น ย่อมไม่สะดุ้ง ในกาลเป็นที่สุด ดุจบุรุษเห็นอสรพิษแต่ไกล แล้วเอาท่อนไม้เขี่ยทิ้งไปยืนอยู่ฉะนั้น เพราะฉะนั้น มรณสติอันท่านทั้งหลายพึงเจริญ”^{๑๐}

พวกชาวบ้านอาฬวีทั้งหลาย เมื่อฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ส่วนมากมัวแต่สนใจทำกิจการงานของตน ๆ ไม่สนใจนำธรรมที่พระศาสดาสั่งสอนไปปฏิบัติ มีแต่ธิดาของนายช่างหูกวัย ๑๖ ปี คนเดียวที่ฟังธรรมของพระศาสดาแล้ว มีความเข้าใจในสัจจะ และนำไปปฏิบัติ หลังจากแสดงธรรมจบแล้ว พระศาสดาก็ได้เสด็จกลับพระเชตวัน ฝ่ายธิดานายช่างหูกได้เจริญมรณสติอย่างต่อเนื่องเป็น

^๙ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๓๑/๔๔๑-๔๔๔.

^{๑๐} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๔๓/๒๔๕.

เวลาสามปี วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นธิดาช่างหูกนั้น เข้ามาอยู่ในข่าย คือ พระญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญแล้ว ทราบว่านางจะได้บรรลุโสดาปัตติผล

จึงได้เสด็จไปที่เมืองอาฬวีเพื่อแสดงธรรมแก่นางเป็นครั้งที่สอง เมื่อธิดาช่างหูกได้ทราบข่าวว่าพระศาสดาเสด็จมา พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป ก็มีความประสงค์จะไปฟังธรรมของพระศาสดา แต่ขณะนั้นนางได้รับคำสั่งจากบิดาว่าให้รีบกรอผ้าให้แล้วเสร็จเพื่อจะได้นำผ้าที่กรอแล้วนั้นไปทอผ้าที่ยังทอค้างอยู่ นางจึงรีบกรอผ้าอย่างขมิ้นมัน เมื่อกรอผ้าเสร็จแล้วก็จะนำผ้าที่กรอแล้วนั้นไปให้บิดา ในระหว่างทางก็ได้หยุดอยู่ที่ข้างท้าย ๆ ของผู้คนที่กำลังฟังธรรมของพระศาสดาอยู่นั้น ขณะเดียวกันพระศาสดาทรงทราบว่าธิดาช่างหูกจะมาฟังธรรมของพระองค์ และหลังจากฟังธรรมแล้วนางก็จะเสียชีวิตเมื่อไปยังที่ทอผ้า จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งที่นางจะต้องได้ฟังธรรมในช่วงที่นางจะไปโรงทอผ้าไม่ใช่ในช่วงที่นางเดินทางกลับมา ดังนั้น เมื่อธิดาช่างหูกมาปรากฏตัวอยู่ข้างท้ายของผู้ฟังธรรมทั้งหลายนั้น พระศาสดาได้จึงได้ทอดพระเนตรไปยังนาง เมื่อนางเห็นพระศาสดาทอดพระเนตรมาที่นางเช่นนั้น นางก็วางตะกร้าผ้าแล้วเข้าไปถวายบังคมพระศาสดา พระศาสดาจึงได้ตรัสถามปัญหาต่าง ๆ กับนางและนางก็ได้ตอบปัญหาเหล่านั้นดังต่อไปนี้

พระศาสดา : เธอมาจากไหน ?

กุมาริกา : ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เธอจักไปที่ไหน ?

กุมาริกา : ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เธอไม่ทราบหรือ ?

กุมาริกา : ทราบ พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เธอทราบหรือ ?

กุมาริกา : ไม่ทราบ พระเจ้าข้า^{๑๑}

ผู้คนที่ฟังธรรมอยู่นั้น คิดว่าธิดาช่างหูกขาดความเคารพในพระศาสดา จึงตอบปัญหาแบบวกวนพูดไม่รู้เรื่อง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด พระศาสดาจึงได้ขอให้ธิดาช่างหูกอธิบายคำตอบต่าง ๆ นั้นอย่างละเอียด นางจึงอธิบายว่า พระศาสดาทราบเป็นอย่างดีแล้วว่า นางมาจากบ้าน แต่พระศาสดาถามในคำถามข้อที่หนึ่ง ว่านางมาจากไหน นางตีความหมายว่าพระศาสดาถามถึงภพภูมิในอดีตของนางก่อนจะเกิดในภุมิมนุษย์นี้ นางจึงตอบไปว่า ไม่ทราบ สำหรับปัญหาข้อที่สอง

^{๑๑} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๔๓/๒๔๘.

นางตีความว่าพระศาสดาตรัสถามถึงภพภูมิในอนาคตที่นางจะไปเกิด นางจึงตอบไปว่า ไม่ทราบ สำหรับคำถามข้อที่สาม พระศาสดาคงจะหมายถึงว่า นางรู้หรือไม่ว่าจะตายในวันหนึ่ง นางจึงตอบไปว่า ทราบ ส่วนคำถามสุดท้าย พระศาสดาคงจะหมายถึงว่า นางจะตายเมื่อใด นางจึงตอบไปว่า ไม่ทราบ

พระศาสดาพอพระทัยในคำอธิบายของนาง และได้ตรัสกับผู้มาฟังธรรมทั้งหลายว่า “พวกท่านอย่ามัวไม่ทราบถ้อยคำซึ่งมีประมาณเท่านั้น ที่นางกุมาริกากล่าวแล้ว เพราะเอาแต่จะจับผิดอย่างเดียวเท่านั้น เพราะจักขุคือปัญญาของชนเหล่าใดไม่มี ชนเหล่านั้น เป็นดุจคนตาบอดที่เดียว จักขุคือปัญญาของชนเหล่าใดมีอยู่ ชนเหล่านั้นนั่นแล เป็นผู้มียักขุ” จากนั้น พระศาสดาจึงตรัสพระธรรมบท พระคานีว่า “สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนบอด ในโลกนี้น้อยคนจะเห็นแจ้งได้ น้อยคนจะไปสวรรค์ เหมือนนกหลุดจากข่ายมีน้อย ฉะนั้น”^{๑๒}

เมื่อพระธรรมเทศนาจบลง ธิตาช่างหูกนั้น ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล หลังจากที่ได้สนทนาธรรมกับพระศาสดาแล้ว ธิตาช่างหูกก็ถือตะกร้าด้ายหลุดไปที่บ้านของบิดา และได้เสียชีวิตโดยอุบัติเหตุ โดยถูกพินทิมแห่งที่หน้าอกจนถึงแก่ความตาย และได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ พระองค์ทรงแสดงธรรมให้แก่พวกชาวอาฬวี ถึงเรื่องของการเจริญมรณสติ ให้พึงระลึกถึงความตายอยู่เสมอ พระธรรมเทศานี้เป็นพระธรรมเทศนาที่มีสาระจับใจต่อธิตาของนายช่างหูกซึ่งมีอายุเพียง ๑๖ ปีเท่านั้น ธิตาของนายช่างหูกน้อมนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติเป็นเวลาถึง ๓ ปี วันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นธิตาของนายช่างหูกนั้น เข้ามาอยู่ในข่าย คือ พระญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญแล้ว ทราบว่านางจะได้บรรลุโศดาปัตติผล และหลังจากฟังธรรมแล้วนางก็จะเสียชีวิตเมื่อกลับไปยังที่หอผ้า ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ในการแสดงพระธรรมคราวนี้ พระองค์จึงทรงทอดพระเนตรไปที่นางซึ่งอยู่ท้ายสุดของผู้มาฟังธรรม เมื่อนางเห็นพระองค์ทรงทอดพระเนตรมา นางจึงวางตะกร้าลงแล้วเดินเข้าไปถวายบังคมพระศาสดา พระศาสดาจึงทรงตรัสถามปัญหาต่อนางเพื่อทดสอบความเข้าใจในหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้ครวก่อนถึงความตายว่ารู้ไหมความตายจะมาถึงเมื่อใด นางตอบว่าไม่ทราบแต่ทราบว่าความตายนั่นเป็นสิ่งที่แน่นอน เมื่อพระองค์รู้วาระจิตของนางแล้ว พระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมเมื่อจบลง ธิตาของนายช่างหูกได้พิจารณาตามธรรมนั้นก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผลกุศลจิตเกิด หลังจากที่ได้สนทนาธรรมกับพระองค์แล้วจึงกราบบังคมลากลับบ้าน ขณะ

^{๑๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๔๓/๒๕๑.

เดินทางกลับเกิดอุบัติเหตุต่อนางถูกฟันทิ่มแทงที่หน้าอกตายด้วยกุศลจิตจึงส่งผลไปเกิดยังสุคติภูมิในสวรรค์ชั้นดุสิต

๖) นายตัมพทาสฏิกะ (บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง)

นายตัมพทาสฏิกะ (บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง) รับราชการเป็นเพชฌฆาตประหารชีวิตโจรมาเป็นเวลา ๕๕ ปี ต่อมาได้เกษียณอายุราชการ วันหนึ่งหลังจากส่งคนให้ตระเตรียมข้าวยาकुไว้ที่บ้านแล้ว เขาก็ได้ไปที่แม่น้ำเพื่ออาบน้ำชำระกายก่อนที่จะกลับมาต้อนรับทานข้าวยาकुที่ตระเตรียมไว้เป็นการพิเศษนั้น ขณะที่เขากำลังจะต้อนรับทานข้าวยาकुอยู่นั้น พระสารีบุตรซึ่งเพิ่งจะออกจากสมบัติก็ได้มายืนอยู่ที่ประตูบ้านของเขาเพื่อขอบิณฑบาต นายตัมพทาสฏิกะพอเห็นพระเถระมายืนอยู่ก็มีจิตเลื่อมใสมีความคิดว่า “เรากระทำโจรกรรมมานาน เราฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก บัดนี้ ในเรือนของเราตกแต่งยาकुเจื่อน้ำนมไว้ และพระเถระก็มายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา ควรที่เราจะถวายไทยธรรมแก่พระผู้เป็นเจ้า”^{๑๓} เมื่อคิดดังนี้แล้วก็ได้นิมนต์พระเถระเข้าไปนั่งในเรือนของตนแล้วนำข้าวยาकुมาถวายด้วยความเคารพ

หลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พระเถระได้แสดงธรรมแก่นายตัมพทาสฏิกะ แต่เขาไม่สามารถส่งจิตของตนไปตามกระแสธรรมเทศนาของพระเถระได้ เพราะว่าเขามัวแต่นึกถึงชีวิตในอดีตของตนที่เคยเป็นเพชฌฆาตฆ่าคนตายมานับไม่ถ้วน เมื่อพระเถระทราบความในข้อนี้จึงใช้วิธีลงเขาโดยถามเขาว่าเขาฆ่าพวกโจรเพราะต้องการอยากจะฆ่าหรือว่าถูกคนอื่นให้กระทำเช่นนั้น

นายตัมพทาสฏิกะตอบว่าเขาได้รับคำสั่งจากพระราชาให้ฆ่าพวกโจรโดยที่เขาไม่ต้องการฆ่าแต่อย่างใด พระเถระจึงได้ตั้งคำถามต่อไปว่า “อุปาสก เมื่อเป็นเช่นนั้น อกุศลจะมีแก่ท่านอย่างไรเล่า”^{๑๔} นายตัมพทาสฏิกะจึงสรุปเองว่า เมื่อเขาไม่ต้องรับผิดชอบต่อกุศลกรรมนั้น “อกุศลไม่มีแก่นั้น เขาก็ได้ทำจิตให้สงบแล้วขอให้พระเถระแสดงธรรมโปรด เมื่อเขาฟังธรรมด้วยความตั้งใจ ก็เข้าใจกระแสสโตปาตติมรรค เมื่อพระเถระแสดงธรรมจบแล้วก็ได้เดินทางกลับโดยนายตัมพทาสฏิกะตามไปส่ง ในตอนเดินทางกลับมาบ้านนั้นเขาก็ได้ถูกแม่มโคนม (ที่ถูกลูกนางยักษ์ฉีตหนึ่งเข้าสิง) ขวิดตาย

^{๑๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๘๑/๔๒๑.

^{๑๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๘๑/๔๒๒.

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า “บุรุษฆ่าโจร กระทำกรรมหยาบข้าสิ้น ๕๕ ปี พ้นจากกรรมนั้นในวันนี้แล ถวายภิกษาแก่พระเถระก็ในวันนี้เหมือนกัน กระทำกาละก็ในวันนี้เหมือนกัน เขาบังเกิดในที่ไหนหนอ”^{๑๕}

พระศาสดาได้ตรัสบอกแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า แม้ว่านายตัมพทาฐิกะจะประกอบ อกุศลกรรมมาตลอดชีวิต แต่เพราะรู้แจ้งธรรมหลังจากฟังธรรมจากพระสารีบุตรเถระแล้วได้บรรลุ อนุโลมญาณก่อนจะเสียชีวิต จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต พระภิกษุเหล่านั้นต่างเกิดความสงสัยว่าเป็น เช่นนี้ได้อย่างไร พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าถือประมาณแห่งธรรมที่เรา แสดงแล้วว่าน้อยหรือมาก เพราะว่าแม้ว่าจาคำเดียวที่อาศัยประโยชน์ ประเสริฐโดยแท้”^{๑๖}

จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระสารีบุตรเถระนั้น ท่านจะ แสดงตัวให้เห็นเป็นลำดับแรกเพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธา ศรัทธาเกิดแล้วจึงแสดงพระธรรม เมื่อสังเกตเห็นว่าพระธรรมที่แสดงนั้นไม่เข้าใจเพราะจิตไม่น้อมไปในการฟังธรรมคิดแต่เรื่องที่ตนทำว่า เป็นอกุศลกรรม พระเถระจึงใช้วิธีลงให้ตอบคำถามจากท่านเพื่อให้คลายจากความกังวลในเรื่องนี้ เมื่อจิตของเขาคลายกังวลแล้วพระเถระจึงแสดงธรรมต่อไปทำให้จิตของนายตัมพทาฐิกะน้อมเข้าไป เป็นกุศลเข้าสู่กระแสโสดาปัตติมรรค พระเถระแสดงธรรมจบลงนายตัมพทาฐิกะได้เดินไปส่งพระเถระ แล้ว ขณะที่เขาเดินทางกลับถูกแม่โคนมขวิดก่อนตายได้บรรลุอนุโลมญาณก่อนจะสิ้นใจจึงไปเกิดใน สวรรค์ชั้นดุสิต

ดังนั้น วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรรมอารมณ์เป็นกรอบ ซึ่งอาจแสดงสรุปด้วย ตารางได้ดังนี้

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
๑	พระผัดคุณะอาพาธ	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยให้จิตใจของพระผัดคุณะจด จ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล ช่วย ปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจ และ ช่วยให้ปล่อยวางในสิ่งต่าง ๆ โดย	จิตเป็นกุศล	สุคติภูมิ

^{๑๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๘๑/๔๒๒-๔๒๓.

^{๑๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๘๑/๔๒๓.

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ไม่ยึดมั่นถือมั่น กล่าวคือ ทรงซักถามถึงอาการเจ็บป่วย พระผัดคุณะได้ระบายความทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บป่วยออกมา พระพุทธองค์จึงปลอบชโลมน้อมใจให้ปฏิบัติตามโดยแสดงพระธรรมให้เห็นชัดเจนถึงการละสังขโยชน์ เบื้องต้น ๕ ประการ คือ ๑) ให้ละความยึดมั่นถือมั่นความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒) ให้ละความลังเลสงสัยในสิ่งที่มีไข่มุมประโยชน์ ๓) ให้ละความถือมั่นศีลพรต ๔) ให้ละความพอใจในกามอันเป็นโทษ และ ๕) ให้ละความคิดร้ายต่าง ๆ เมื่อท่านผัดคุณะพิจารณาตามกระแสแห่งธรรมจิตของท่านจึงน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสละโอรัมภาคียสังขโยชน์ ๕ ประการได้แล้ว ภายหลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จกลับแล้วท่านพระผัดคุณะจึงได้มรณภาพอินทรีย์ของท่านมีความผ่องใส		
๒	พระพุทฺธิคตตติสสเถระ	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการโดยแสดงความรักความห่วงใยความเห็นอกเห็นใจต่อพระพุทฺธิคตตติสสเถระที่ถูกพวกสัตว์วิหริกทอดทิ้งให้อยู่ลำพังผู้เดียวเพราะท่านป่วยเป็นโรคชนิด	จิตเป็นกุศล	นิพพาน

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		หนึ่งร่างกายมีแต่แผลพุพองและเน่าเหม็น พระพุทธรองค์ทรงปฏิบัติด้วยการก่อไฟ ล้างหม้อใส่น้ำ ต้มน้ำ เช็ดตัว นุ่งห่มสบงให้ด้วยพระองค์เอง ด้วยวิธีการปฏิบัติเช่นนี้จึงทำให้พระพุทธานุภาพเกิดความสุขขึ้นสบายตัวทุเลาจากพิษแผลมีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวไม่กังวลแล้ว ลำดับต่อมาพระพุทธรองค์จึงทรงแสดงพระธรรมถึงความจริงของร่างกายเมื่อปราศจากวิญญาณก็จะไร้ประโยชน์นอนอยู่บนพื้นดินเหมือนท่อนไม้ จิตของพระเถระจึงโน้มไปในการพิจารณาพระธรรมเมื่อพระธรรมเทศนาจบลงพระเถระก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้วปรินิพพานในเวลาต่อมา		
๓	สุปปพุทธภูมิ	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการช่วยให้จิตใจของสุปปพุทธภูมิจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศลปลดปล่อยสิ่งที่ค้างคาใจ กล่าวคือ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นแก่หมู่ชน สุปปพุทธะผู้	จิตเป็นกุศล	สุคติภูมิ เกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		เป็นโรคเรื้อนได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์อยู่ท้ายหมู่ชน ขณะนั้นเขาน้อมจิตพิจารณาไปตามพระธรรมของพระพุทธองค์จนได้บรรลุพระโสดาบันมีจิตเชื่อมั่นศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวแม้ว่าท้าวสักกะเทวราชจะได้ทดสอบถึงความมั่นคงต่อศรัทธาของเขาก็ตาม สุปปพุทธะได้ตามเสด็จไปที่วัดพระเชตุวัน และได้กราบทูลเรื่องที่ตนได้บรรลุพระโสดาบันพระองค์ทรงให้ความสนใจใส่ใจต่อเขาด้วยการพูดคุย และตอบปัญหาต่าง ๆ แก่เขาแล้ว สุปปพุทธะจึงมีจิตใจเบิกบานกราบทูลลาพระพุทธองค์ ระหว่างเดินทางกลับเขาได้ถูกแม่โคลูกอ่อนขวิดตาย		
๔	นันทโคपालกะ	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจ ช่วยให้จิตใจของนายันทโคपालะจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ นายันทโคपालกะไปบ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐีได้พบพระพุทธองค์ได้ฟังธรรม เกิด	จิตเป็นกุศล	สุคติภูมิ

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ความเลื่อมใสศรัทธา เขาจึงกราบ ทูลนิมนต์พระพุทธรองค์ให้เสด็จ ไปที่บ้านของเขา พระพุทธรองค์ ทรงตรัสว่าตอนนี้ยังไม่ถึงเวลาที่จะ เสด็จไป ต่อมาพระพุทธรองค์ ทรงจาริกไปกับพระภิกษุสงฆ์และ ได้ทรงแวะไปเยือนนายนั้นที่ บ้านทรงทราบว่าถึงเวลาที่นาย นั้นจะได้รับคำสอนที่ เหมาะสมแล้ว นายนั้นจึงทำ การต้อนรับพระพุทธรองค์และ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายด้วยความ เคารพจัดเตรียมภัตตาหารอย่างดี มาถวาย ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระ พุทธรองค์ทรงแสดงพระธรรม ให้แก่นายนั้น เขาพิจารณาไป ตามธรรมจนบรรลุพระโสดาปัตติ ผล พระพุทธรองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ เดินทางกลับ นายนั้นได้ถือ บาตรตามเสด็จระยะทางไกล พอสมควรก็ถวายบังคมลาและ เดินทางกลับบ้าน ในระหว่างทาง ศัตรูเก่าของนายนั้นซึ่งข่มอยู่ ข้างทางใช้ธนูยิงเขาจนเสียชีวิต		
๕	ธิดาของนายช่างหูก	พระพุทธรเจ้าทรงแสดงวิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยให้ยอมรับความตายที่จะ	จิตเป็นกุศล มีจิตมั่นคง	สุคติภูมิ สวรรค์ชั้นดุสิต

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		มาถึง ช่วยให้ปล่อยวางในสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น กล่าวคือ พระองค์ทรงแสดงการเจริญมรณสติไว้ให้พิจารณาอย่างนี้ “ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรา มีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเที่ยง ก็มรณะอันชนทั้งหลายใด ไม่เจริญแล้ว ในกาลที่สุดชนทั้งหลายนั้น ย่อมถึงความสะดุ้ง ร้องอย่างขลาดกลัวอยู่ทำกาละเหมือนบุรุษเห็นอสรพิษแล้วกลัว ฉะนั้น ส่วนมรณะอันชนทั้งหลายใดเจริญแล้วชนทั้งหลายนั้น ย่อมไม่สะดุ้ง ในกาลที่สุด ดุจบุรุษเห็นอสรพิษแต่ไกล แล้วเอาท่อนไม้เขี่ยทิ้งไปยืนอยู่ฉะนั้น เพราะฉะนั้น มรณสติอันท่านทั้งหลายพึงเจริญ” วันนั้นธิดาของนายช่างहुกได้ฟังอยู่ท้ายของประชุมชน นางมีความเข้าใจในสารัตถะจึงนำไปปฏิบัติถึง ๓ ปี ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์ทรงทราบวาธิดาของนายช่างहुกจะได้บรรลุโสดาปัตติผลและหลังจากฟังธรรมแล้วนางก็จะเสียชีวิต พระองค์จึงเสด็จไปเมืองอาฬวีเพื่อแสดงธรรมให้แก่ธิดาของนายช่างहुกเป็นครั้งที่		

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		สอง นางทราบข่าวถึงการเสด็จ มาของพระพุทธองค์จึงรีบจัดการ งานที่ค้างอยู่จนเสร็จสิ้นแล้ว เดินทางไปยังสถานที่แสดงพระ ธรรมไปปรากฏตัวอยู่ข้างท้าย ของผู้ฟังธรรม พระพุทธองค์ทรง ทอดพระเนตรไปยังนาง เมื่อ นางเห็นจึงเข้าไปถวายบังคมพระ พุทธองค์ทรงตรัสถามปัญหาต่อ นางถึงเรื่องของความตายนางจึง กราบทูลจนเป็นที่พอพระทัยใน คำอธิบายของนาง พระองค์จึง ตรัส พระธรรมบทพระคาถานี้ ว่า “สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคน บอด ในโลกนี้น้อยคนจะเห็น แจ้งได้ น้อยคนจะไปสวรรค์ เหมือนนกหลุดจากข่ามมีน้อย ฉะนั้น” เมื่อพระธรรมเทศนาจบ ลง นางพิจารณาไปตามกระแส ธรรมดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล หลังจากสนทนาธรรมกับพระ ศาสดานางจึงกราบทูลลาเดินทาง กลับไปที่บ้านของบิดา และได้ เสียชีวิตโดยอุบัติเหตุในระหว่าง ทางถูกท่อนฟืนทิ่มแทงที่หน้าอก จนถึงแก่ความตาย		
๖	ตั้มพหาฐิกะ	พระสารีบุตรเถระใช้วิธีการช่วย ปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจ ช่วยให้ นายตั้มพหาฐิกะมีจิตจดจ่ออยู่กับ	จิตเป็นกุศล	สุดติณฺณมิ ไปเกิด ในสวรรค์ชั้น ดุสิต

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		สิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ ขณะที่นายตัมพหาฐิกะคิดกังวลอยู่กับอดีตของตนที่เคยเป็นเพชฌฆาตฆ่าคนมานับไม่ถ้วน เหตุนี้เขาจึงไม่มีจิตพิจารณาตามกระแสแห่งธรรม พระเถระเปี่ยมเบนความสนใจถึงความกังวลข้อนั้นของเขา โดยถามว่า “ท่านถูกบังคับหรือเพราะท่านทำไปด้วยความอยากที่จะทำ ถ้าท่านถูกคนอื่นให้ทำแล้วจะเป็นอกุศลแก่ท่านได้อย่างไร” ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้นายตัมพหาฐิกะมีจิตคลายจากความกังวลนั้น จิตของเขาจึงสงบ และขอให้พระเถระแสดงธรรมต่อ เมื่อเขาฟังธรรมด้วยความตั้งใจจึงมีจิตเข้าใกล้กระแสโสดาปัตติมรรค หลังจากพระเถระแสดงธรรมจบ ก็เดินทางกลับนายตัมพหาฐิกะจึงเดินตามไปส่งขณะที่เขาเดินทางกลับบ้านในระหว่างทางได้ถูกแม่โคนมขวิดเสียชีวิต ณ ที่นั้น		

ตารางที่ ๓.๑ : วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรรมอารมณ์เป็นกรอบ

๓.๒.๒ กรรมนิมิตอารมณ์

๑) มัณฐกุนทล

มัณฐกุนทลเป็นชายหนุ่ม มีบิดาชื่อ อทินนบุพพกะ ซึ่งเป็นเศรษฐีที่มีความตระหนี่ไม่เคยบริจาคทานให้แก่ผู้ใด แม้แต่เครื่องประดับสำหรับบุตรชายเขาก็ทำให้อง เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย (ค่ากำเหน็จ) สำหรับช่างเงินช่างทอง เมื่อบุตรชายคนนี้ล้มเจ็บลง แทนที่ทานเศรษฐีจะไปจ้างแพทย์มาทำการรักษาก็ใช้ยาสามัญประจำบ้านมารักษาตามมีตามเกิด จนกระทั่งอาการของบุตรชายทรุดหนักกว่าเดิม เมื่อรู้ว่าบุตรชายจะต้องตายแน่แล้ว เขาก็นำบุตรชายที่มีอาการร่อแร่ใกล้ตายนั้นออกไปนอนเสียนอกบ้าน เพื่อที่ว่าคนอื่น ๆ ที่มาเยี่ยมลูกชายที่บ้านจะได้ไม่สามารถมองเห็นทรัพย์สินสมบัติของเขาได้

ในเช้าวันนั้น พระศาสดาทรงใช้ชายคือพระญาณของพระองค์ทำการตรวจจับดูอสังขารของคนที่จะได้เสด็จไปโปรด ก็ได้พบมัณฐกุนทลนี้มาปรากฏอยู่ในข่าย ดังนั้นเมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีจึงได้ไปประทับยืนอยู่ที่ใกล้ประตูบ้านของอทินนบุพพเศรษฐี พระศาสดาทรงแสดงฉัพพรรณรังสีไปยังที่ที่มัณฐกุนทลนอนหันหน้าเข้าหาตัวเรือน มัณฐกุนทลได้หันกลับมามองดูพระศาสดา แต่ตอนนั้นอาการป่วยของเขาร่อแร่จนไม่สามารถทำอะไรได้นอกจากน้อมใจทำการเคารพพระศาสดา เมื่อมัณฐกุนทลสิ้นชีวิตด้วยจิตใจที่เลื่อมใสศรัทธาต่อพระศาสดาก็ได้ไปเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๑๗}

เมื่อไปเกิดอยู่บนสวรรค์แล้ว มัณฐกุนทลมองลงมาด้วยตาทิพย์เห็นบิดาเข้าไปร่ำพังก่ำพันถึงเขาอยู่ในป่าช้า ก็ได้แปลงตัวมาเป็นชายชรามีรูปร่างเหมือนกับมัณฐกุนทลไม่มีผิด ร่างแปลงนั้นได้บอกบิดาของเข่ว่าเขาได้ไปเกิดอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว และได้พูดกระตุ้นบิดาให้ไปทูลนิมนต์พระศาสดามารับภัตตาหารที่บ้าน และที่บ้านของอทินนบุพพเศรษฐีก็มีการตั้งคำถามขึ้นมาว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่บุคคลตายแล้วจะไปเกิดบนสวรรค์เพียงแค่ทำใจให้มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าเท่านั้น โดยไม่มีการถวายทาน และรักษาศีลแต่ประการใดทั้งสิ้น ดังนั้นพระศาสดาจึงทรงอธิษฐานจิตให้มัณฐกุนทลมาปรากฏในร่างของเทวดา และมัณฐกุนทลก็ได้มาปรากฏตัวในร่างของเทวดาพร้อมด้วยเครื่องประดับที่เป็นทิพย์ และได้บอกว่าตนได้ไปเกิดอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จริง ๆ เมื่อมีหลักฐานพยานปรากฏเช่นนี้แล้ว คนที่มาชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นั้นก็เกิดความมั่นใจว่าบุตรชายของอทินนบุพพเศรษฐีไปเกิดบนสวรรค์เพียงแค่ทำใจให้มีศรัทธาในพระศาสดาเท่านั้นเองได้จริง ๆ

^{๑๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๒/๓๙-๕๖.

จากเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึง วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าอีกวิธีหนึ่งนอกจาก แสดงธรรม ชักชวน พุดคุย ถามตอบ พระองค์ยังทรงแสดงวิธีการปฏิบัติด้วยการแสดงฉัพพรรณรังสี แสงนั้นสะท้อนที่ผาบ้านทำให้มีภูฏกคุณทลีเกิดความประหลาดใจจึงหันมาดูปรากฏว่าเห็นพระพุทธเจ้า ทรงประทับยืนอยู่ไม่มีแรงแม้แต่จะยกมือถวายบังคม จะพูดก็ไม่มีแรงได้แต่เพียงน้อมใจทำความเคารพ พระพุทธเจ้าเพียงเท่านั้นเขาก็สิ้นใจจิตที่เป็นกุศลจึงส่งผลทำให้เขาไปสู่สุคติภูมิเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒) พ่อค้ามีทรัพย์มาก

ในกาลครั้งหนึ่ง มีพ่อค้าจากเมืองพาราณสีผู้หนึ่ง นำกองเกวียนบรรทุกสินค้า ๕๐๐ เล่ม มาพักอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ คิณนั้นได้เกิดฝนตกหนัก น้ำล้นตลิ่งตลอด ๗ วัน พ่อค้านั้นคิดจะจอดเกวียนขาย สินค้าอยู่ที่นั่นตลอด ๓ ฤดู พระศาสดาทรงทราบด้วยพระอนาคตังสญาณว่า พ่อค้านี้จะเสียชีวิต ภายใน ๗ วัน จึงได้ตรัสบอกพระอานนทเถระ พระอานนทเถระก็ได้ไปแจ้งพ่อค้าถึงเรื่องที่เขาจะ เสียชีวิตภายใน ๗ วันดังกล่าว พ่อค้าพอได้ฟังก็เกิดสลดใจ ได้อารธนาพระศาสดาพร้อมภิกษุสงฆ์มารับอาหารบิณฑบาตตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระศาสดา ได้ตรัสอนุโมทนากถา ว่า “อุบาสก ธรรมดา บัณฑิต คิดว่า เราจักอยู่ในที่นี้แหละตลอดฤดูฝนเป็นต้น จักประกอบกิจการงานชนิดนี้ ๆ ย่อมไม่ควร ควรคิดถึงอันตรายแห่งชีวิตของตนเท่านั้น”^{๑๘}

เมื่อพระธรรมเทศนาจบลง พ่อค้ามีทรัพย์มากนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล พ่อค้านั้นได้เดิน ตามส่งเสด็จพระศาสดาไปชั่วขณะหนึ่งแล้วเดินทางกลับ มาอนบนที่นอน มีความรู้สึกปวดศีรษะ อย่างรุนแรงและเสียชีวิตในเวลาต่อมา และได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๑๙}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตาตามหา กรุณาธิคุณเป็นอย่างมากต่อสัตว์โลก ทรงเห็นวาระการตายของพ่อค้ามีทรัพย์ผู้หนึ่งจึงทรงโปรดรับสั่ง ให้พระอานนท์ไปแจ้งให้ทราบถึงวาระการตายของเขาในช่วงเวลา ๗ วัน พ่อค้าเมื่อทราบวาระของตน ทำให้จิตใจกว้างหวัดไหวแต่ก็คลายลงจึงรีบนิมนต์อารธนาพระศาสดาพร้อมภิกษุสงฆ์มารับ อาหารบิณฑบาตตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาชี้แนะไม่ให้พ่อค้านี้ ประมาทอย่าคิดว่าชีวิตของเราจะยังยืนอยู่ได้ตลอดไปพอบจบพระธรรมเทศนา พ่อค้ามีทรัพย์มากมีจิต เป็นกุศลพิจารณาตามธรรมได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้เดินตามส่งเสด็จพระพุทธเจ้าระยะหนึ่งแล้ว ถวายบังคมลากลับ เมื่อมาถึงบ้านได้นอนลงบนที่นอนมีความรู้สึกปวดหัวอย่างรุนแรงและได้เสียชีวิต ในเวลาต่อมาขณะที่สิ้นใจจิตอันเป็นกุศลจึงส่งผลให้ไปสู่สุคติภูมิเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

^{๑๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๒๑๑/๑๓๔.

^{๑๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๒๑๑/๑๓๕.

๓) สุมนาเทวี

ในกรุงสาวัตถี ณ ที่บ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและที่บ้านของนางวิสาขา จะมีพระสงฆ์ได้รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารวันละ ๒,๐๐๐ รูปมิได้ขาด ที่บ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีคนที่ทำหน้าที่ควบคุมงานถวายภัตตาหารพระสงฆ์คนแรกได้แก่ธิดาคนโตของท่านเศรษฐี ต่อมาเมื่อธิดาคนโตออกเรือนแล้วก็ให้ธิดาคนรองรับผิดชอบ พอธิดาคนรองออกเรือนก็ให้ธิดาคนสุดท้องคือนางสุมนาเทวีรับผิดชอบ พี่สาวทั้งสองคนของนางสุมนาได้ฟังพระธรรมเทศนาจนได้บรรลุพระโสดาบัน ขณะที่ทำหน้าที่ถวายอาหารแก่ภิกษุสงฆ์ ส่วนนางสุมนาเทวีก้าวหน้าไปกว่าพี่สาวคือสามารถบรรลุพระสกทาคามี^{๒๐}

ต่อมานางสุมนาเทวีเกิดป่วยหนัก เมื่อใกล้จะสิ้นใจได้ขอให้คนไปเชิญบิดามาหา เมื่อท่านเศรษฐีมาแล้วนางสุมนาเทวีได้เรียกบิดาว่า “น้องชาย” จากนั้นไม่นานก็ได้สิ้นใจตาย ข้างเศรษฐีเกิดความสงสัย และเกิดความไม่สบายใจเป็นอย่างยิ่งที่ถูกธิดาเรียกว่า “น้องชาย” เพราะเข้าใจว่าธิดาในเวลาจะสิ้นใจตายไม่สามารถควบคุมสติสัมปชัญญะถึงกับเพ้อออกมาเช่นนี้ ดังนั้นเศรษฐีจึงไปเฝ้าพระศาสดาแล้วนำเรื่องนี้ไปทูลถาม พระศาสดาได้ตรัสกับเศรษฐีว่านางสุมนาเทวีมิได้ขาดสติสัมปชัญญะก่อนที่จะขาดใจตายแต่อย่างใด นางยังมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ พระศาสดาทรงอธิบายว่าที่นางสุมนาเทวีเรียกบิดาของนางว่า “น้องชาย” นั้น ก็เพราะนางได้บรรลุมรรคผลสูงกว่าบิดา คือขณะที่บิดาของนางบรรลุพระโสดาบันนางเองบรรลุพระสกทาคามี และพระศาสดายังได้ตรัสบอกเศรษฐีด้วยว่านางสุมนาเทวีได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว^{๒๑}

จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า ในกรณีของนางสุมนาเทวี วิธีการปฏิบัติต่อความตายนั้นนางอาศัยแต่เพียงพระธรรมของพระพุทธเจ้าประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองมาโดยตลอดเพราะเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา จึงมีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหวขณะใกล้ตายวาระจิตของนางเป็นกุศลจิตมาโดยตลอด ในยามเจ็บป่วยหนักก็อาศัยพิจารณาพระธรรมของพระพุทธเจ้ามาโดยตลอดเพราะนางบรรลุเป็นพระสกทาคามีแล้ว เมื่อสิ้นชีวิตจิตเป็นกุศลจึงส่งผลให้ไปสุคติเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

^{๒๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑๓/๒๐๓.

^{๒๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑๓/๒๐๔-๒๐๖.

๔) อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นอุบาสกคนสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นผู้สร้างวัดพระเชตุวัน ถวายไว้เป็นสมบัติของพระศาสนา ในตอนปลายแห่งชีวิต ขณะที่ท่านเศรษฐีกำลังป่วยหนักอยู่ที่บ้านนั้น ท่านได้ให้คนไปกราบทูลพระพุทธเจ้าและบอกนิมิตพระสารีบุตรมาเยี่ยมตนที่บ้านด้วยเหตุที่ป่วยหนัก เมื่อพระสารีบุตรรับนิมิตแล้วจึงได้พาพระอานนท์ไปเยี่ยมท่านเศรษฐีที่บ้าน เมื่อไปถึงแล้วจึงได้ถามถึงอาการไข้

อนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบเรียนถวายว่า “อาการป่วยนี้หนักมาก แทบจะทนไม่ไหว มีอาการปวดที่ศีรษะและท้องเป็นอย่างมาก ร่างกายเราร้อนเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง”

พระสารีบุตรเมื่อรู้ว่า ท่านเศรษฐีจะมีชีวิตอยู่ได้อีกไม่นาน จึงแสดงธรรมโปรดท่านเศรษฐีสอนให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอายตนะทั้งภายในและภายนอก เพราะเป็นตัวก่อให้เกิดการรับรู้และความรู้สึกสุข ทุกข์ และไม่ใช้ทุกข์ไม่ใช่สุข ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในขันธ ๕ หรือรูปนาม โดยเฉพาะรูปนั้นให้พิจารณาให้ลึกซึ้งว่าเป็นเพียงองค์ประกอบของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ส่วนนาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งนั้นว่าเป็นตัวตนของเรา ก็จะไม่เป็นทุกข์ เมื่อเศรษฐีได้ฟังธรรมแล้วมีความซาบซึ้งถึงกับน้ำตาไหล เพราะไม่เคยได้ยินได้ฟัง จึงได้ขอให้พระภิกษุทั้งหลายแสดงธรรมเช่นนี้แก่ภุคย์เหล่าอื่นฟังบ้าง เพื่อจะได้สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นต่อไป ครั้นพระสารีบุตรและพระอานนท์กลับไปไม่นาน อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรมและได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๒๒}

จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระสารีบุตรเถระมีรูปแบบการปฏิบัติเป็นแบบเดียวกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เมื่อไปถึงท่านก็จะสร้างบรรยากาศ ณ สถานที่นั้นไม่ให้รู้สึกอึดอัด โดยการทักทาย ชักชวน พูดคุย ถามและตอบ ทั้งแสดงความห่วงใยถึงอาการเจ็บป่วยของท่านเศรษฐีทำให้รู้สึกว่ายากสบายใจอยู่ เมื่อพระสารีบุตรเถระปรับสภาพจิตของท่านเศรษฐีให้อยู่ในกระแสพร้อมที่จะได้รับฟังธรรมแล้วพระเถระจึงแสดงธรรมให้ท่านเศรษฐีคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในรูป นาม ขันธ อายตนะแล้วจิตของท่านเศรษฐีจึงเป็นกุศลเกาะเกี่ยวอยู่กับพระธรรมพิจารณาตามจนอาการเจ็บป่วยสงบลงหลังจากที่พระเถระแสดงพระธรรมเทศนาจบลงและกลับไปแล้วท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรมจิตที่เป็นกุศลส่งผลให้ไปสู่สุคติภูมิเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

^{๒๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๓-๓๘๗/๔๓๓-๔๓๙.

๕) พระเจ้าสุทโธทนะ (พุทธบิดา)

พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดา เมื่อทรงอยู่ในภาวะใกล้จะตาย ทรงเกิดอาการทุกข์เวทนาอย่างแรงกล้าจากความเจ็บปวด พระพุทธองค์ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลี ทรงทราบข่าวว่าพระพุทธบิดาประชวรหนัก พระองค์ทรงเสด็จพร้อมด้วยพระสาวกเป็นอันมากไปทรงบำเพ็ญอุปัฏฐากธรรม ถวายการพยาบาลตามพุทธวิสัย กล่าวคือ ในขณะนั้น พระเจ้าสุทโธทนะได้รับการบีบคั้นจากอาพาธกล้าเกิดทุกข์เวทนายิ่งนัก มีพระอาการทรนทรายหมดสติ พระพุทธองค์ทรงยกพระหัตถ์ตั้งพระทัยอธิษฐานจิตบำบัดโรคาพาธแล้วทรงลูบลงที่พระเศียรของพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงเช็ดพระพักตร์ของพระบิดาด้วยน้ำที่พระสารีบุตรนำมาถวาย อาพาธที่หนักก็ทุเลาลงด้วยพระบารมี พระอานนทยกมือลูบที่พระหัตถ์เบื้องซ้าย อาพาธกล้าข้างซ้ายก็เพลาลง พระราหุลยกมือลูบที่พระปฤษฎางค์ อาพาธกล้าที่พระกายก็ทุเลาลง พระเจ้าสุทโธทนะทรงสำราญพระวรกายคลายความทุกข์เวทนาอันสาหัส ทรงลุกขึ้นอวสานสุดสิ้นเพียงนั้นแล้ว ก็ทูลลาพระบรมศาสดาและลาพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว พระองค์ก็เสด็จนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน^{๒๓}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าต่อพระพุทธบิดา พระพุทธองค์ทรงถวายการพยาบาลด้วยตัวพระองค์เพื่อให้พระพุทธบิดาทรงสบายพระวรกายด้วยการเช็ดถู อีกทั้งยังมีพระอานนท พระราหุล ต่างช่วยกันเช็ดมือและหลังของพระพุทธบิดาให้คลายความทุกข์ทรมาน เมื่อพระพุทธบิดาทรงสบายพระวรกายแล้วทรงลุกขึ้นทูลลาพระบรมศาสดาและพระบรมวงศานุวงศ์ ก็จึงสิ้นพระชนม์เสด็จนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน

๖) นางลาชเทวธิดา

ท่านพระมหากัสสปอยู่ที่ปิปผลิคูหา เข้าฌานแล้ว ออกในวันที่ ๗ ตรวจดูที่เที่ยงไปเพื่อบิณฑบาตด้วยทิพยจักขุ เห็นหญิงช้วนาคคนหนึ่ง กำลังเด็ดรวงข้าวสาละเพื่อทำข้าวตอก พิจารณาแล้วหญิงนี้มีความศรัทธา ท่านครองจีวรถือบาตรลงจากคูหาไปปรากฏที่ใกล้ข้าวสาละ กุลธิดานั้นจึงเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส ถวายข้าวตอกแก่พระมหากัสสปที่เพิ่งออกจากฌานสมาบัติ หลังถวายข้าวตอกแล้วได้ทำความปรารภว่า “ท่านเจ้าข้า ขอดิฉันพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว”^{๒๔} พระเถระได้กล่าวอนุโมทนาว่า “ความปรารภอย่างนั้น จงสำเร็จ” นางไหว้พระเถระแล้วนึกถึงทานที่ตนถวายหันหลังเดินกลับมาในระหว่างที่นางเดินมาบนคันนาเพื่อกลับมาที่กระท่อมนั้น นางถูกงูพิษ

^{๒๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา ฉบับแปล วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๒๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๙๗/๑๑.

กัศตาย ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อยู่ในวิมานทอง ประมาณ ๓๐ โยชน์ มีร่างกายประมาณ ๓ คาวุต (ประมาณ ๑๐๐ เส้น) เพราะอาณิสสส์ถวยข้าวตอกเป็นทานด้วยศรัทธา นางจึงได้ชื่อว่า ลาชเทวธิดา (เทวธิดาข้าวตอก) นางต้องการจะเพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่ตน ได้ลงจากสวรรค์มาเก็บกวาด บริเวณที่พักของพระมหากัสสปเถระในตอนเช้า ๆ ถูกพระเถระห้ามปรามไม่ให้ทำ เพราะเกรงว่าคน จะนำไปตีเตียนได้ นางเทวธิดาเสียใจร้องไห้ที่ถูกขัดขวางมิให้ทำความดี พระพุทธเจ้าทอดพระเนตร เห็นด้วยพระเนตรทิพย์ ได้เนรมิตพระวรกายไปปรากฏประหนึ่งว่าอยู่เบื้องหน้าของนาง แล้วรับสั่งกับ นางว่า “ความสำรวมระวังเป็นหน้าที่ของกัสสป การกระทำบุญเป็นหน้าที่ของผู้ต้องการบุญ การกระทำบุญเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^{๒๕}

จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระมหากัสสปเถระนั้น เพียงแสดงตัวให้เห็นก็ สามารถทำให้กุลธิดามีจิตเลื่อมใสศรัทธาแล้วจึงถวยข้าวตอกเป็นทาน นางได้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ตน เป็นส่วนหนึ่งแห่งธรรมของพระมหาเถระ และได้รับอนุโมทนาจากท่าน จิตใจของนางจึงเป็นกุศลจิต ยินดีในการให้ทานแล้ว พระเถระจึงกลับไปยังที่ปัสสัณคหะ ส่วนนางกำลังเดินกลับบนคันนาจึงถูกงูพิษ กัดตาย จิตเป็นกุศลกรรมอารมณ์เกิดจึงไปเกิดที่สุคติภูมิในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ดังนั้น วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรอบกรรมนิมิตอารมณ์ ซึ่งอาจแสดงสรุปด้วย ตารางได้ดังนี้

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
๑	มัลลกุณฑลีย์	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็น ใจ ช่วยให้จิตใจของมัลลกุณฑลีย์ จดจ่ออยู่กับสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ พระองค์ทรงแสดง ฉัพพรรณรังสีเป็นแสงให้ สะท้อนผาเรือนในขณะที่มัลลกุณฑลีย์นอนหันหน้าเข้าหาตัว เรือน เขาเกิดความสงสัยจึงหัน กลับไปมองดูเขาจึงรู้ว่าเป็น แสงที่ปรากฏออกมาจากพระ	จิตเป็นกุศล	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์

^{๒๕} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๗/๑๔.

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		พุทธรองค์ เพียงเขาได้เห็น พระองค์จิตของเขาเกิดเป็น กุศลเลื่อมใสศรัทธาในพระองค์ แต่ไม่สามารถที่จะทำอะไรได้ เพราะไม่มีเรี่ยวแรงจึงน้อมจิต ทำการเคารพพระองค์ และได้ สิ้นชีวิต ณ ที่เรือนนั้น		
๒	พ่อค้ามีทรัพย์มาก	พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็น ใจ ช่วยให้พ่อค้ามีทรัพย์มาก ยอมรับความตายที่จะมาถึง และช่วยให้จิตใจของเขาจดจ่อ กับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ ทรงตรัสสั่งให้พระ อานนทไปแจ้งให้เขาทราบว่า ภายใน ๗ วัน เขาจะต้องตาย เมื่อพ่อค้าทราบเช่นนั้นแล้ว จึงได้ตั้งสติมีจิตตั้งมั่นกับความ ตายที่จะมาถึงตนในอีกไม่นาน เมื่อมีสติตั้งมั่นยอมรับกับความ จริงที่จะเกิดแล้ว ด้วยความไม่ ประมาทพ่อค้าจึงอาราธนา พระศาสดาพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ มารับอาหารบิณฑบาตตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระพุทธรองค์ ทรงแสดงอนุโมทนาภาคว่า “อุบาสก ธรรมดาบัณฑิต คิด ว่า เราจักอยู่ในที่นี้แหละตลอด ฤดูฝนเป็นต้น จักประกอบภาร งานชนิดนี้ ๆ ย่อมไม่ควร	จิตเป็นกุศล	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ ชั้นดุสิต

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ควรคิดถึงอันตรายแห่งชีวิตของตนเท่านั้น” เมื่อจบพระธรรมเทศนาจิตของพ่อค้าพิจารณาไปตามกระแสแห่งธรรมนั้นมีความผ่องใสและได้บรรลุโสดาปัตติผล พ่อค้านั้นได้เดินตามส่งเสด็จพระพุทธองค์ไปชั่วขณะหนึ่งแล้วเดินทางกลับมานอนบนที่นอน มีความรู้สึกปวดศีรษะอย่างรุนแรงและเสียชีวิตในเวลาต่อมา		
๓	สุมนาเทวี	บริวารหรือบุคคลรอบข้างใช้วิธีการช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจของนางสุมนาเทวี กล่าวคือ ขณะที่นางสุมนาเทวีป่วยใกล้จะตาย นางได้ขอให้บริวารไปตามอนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้เป็นบิดาให้มาพบบริวารจึงได้ไปตามท่านเศรษฐีมา เมื่อเศรษฐีมาถึงแล้ว นางสุมนาเทวีได้เรียกเศรษฐีผู้เป็นบิดาว่า “น้องชาย” จากนั้นไม่นานนางก็ได้สิ้นใจตาย	จิตเป็นกุศล มีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
๔	อนาถบิณฑิกเศรษฐี	บริวารคนรอบข้างใช้วิธีการปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจของอนาถบิณฑิกเศรษฐี กล่าวคือเศรษฐีได้ขอให้บริวารคนหนึ่งไปนิมนต์พระสารีบุตรมาพบบริวารจึงรีบไปนิมนต์พระเถระ	จิตเป็นกุศล มีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ลำดับ	ผู้ใกล้ชิดตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		มา เมื่อพระสารีบุตรมาถึงแล้ว พระเถระใช้วิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยให้จิตใจของอนาถบิณฑิก เศรษฐีจัดจ้อกับสิ่งดั่งามสิ่งที่เป็นกุศล และช่วยให้ปล่อยวางในสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น กล่าวคือ พระเถระได้ถามถึงอาการป่วยของเศรษฐี เมื่อเศรษฐีได้ระบายความทุกข์ทรมานจากอาการป่วยแล้ว พระสารีบุตรเถระจึงแสดงธรรมให้เศรษฐีปล่อยวางไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในรูป นาม ชันธ อายตนะ เศรษฐีเมื่อได้ฟังธรรมนี้จิตได้พิจารณาไปตามธรรมจึงคลายความยึดมั่นถือมั่นจนอาการเจ็บป่วยสงบลงภายหลังจากที่พระเถระแสดงธรรมจบลงและกลับไปแล้วท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรม		
๕	พระเจ้าสุทโธทนะ (พุทธบิดา)	พระพุทธเจ้าและพระสาวกใช้วิธีการสร้างบรรยากาศให้เกิดความสงบและวิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจต่อพระพุทธบิดา กล่าวคือ เมื่อพระพุทโธองค์ทรงทราบว่า พระพุทธบิดาประชวรหนัก พระองค์จึงเสด็จไปพร้อมด้วยพระสาวกเป็นอันมาก	จิตเป็นกุศล	นิพพาน

ลำดับ	ผู้ใกล้ชิดตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ทรงบำเพ็ญอุปัฏฐาก โดยถวาย การพยาบาลตามพุทธวิสัย พุทธบิดาได้รับการบีบคั้นจาก อาพาธกล้าเกิดทุกข์เวทนา หนัก มีพระอาการทุรนทุราย หมดสติ พระพุทธองค์ทรงยก พระหัตถ์ตั้งพระทัยอธิษฐานจิต บำบัดโรคอาพาธเช็ดถูพระ วรกาย พระอานนทยกมือลูบที่ พระหัตถ์เบื้องซ้าย พระราหุล ยกมือลูบที่พระปฤษฎางค์ อาพาธกล้าผ่อนคลายทุเลาลง พุทธบิดาทรงสำราญพระ วรกายคลายความทุกข์เวทนา อันสาหัสแล้ว ทรงลุกขึ้น อวสานสุดสิ้นเพียงนั้นก็ทูลลา พระบรมศาสดา และลาพระ บรมวงศานุวงศ์ก็เสด็จนิพพาน ด้วยอนุपाติเสสนิพพาน		
๖	นางลาชเทวธิดา	พระมหากัสสปเถระใช้วิธีการ ช่วยให้จิตใจของนางลาช เทวธิดาจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่ เป็นกุศล คือ การให้ทาน กล่าวคือ พระมหากัสสปเถระ เข้าฌานแล้วออกในวันที่ ๗ ตรวจดูที่เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ด้วยทิพยจักขุเห็นหญิงช้วนาวา คนหนึ่งกำลังได้ตรวงข้าวสาลี เพื่อทำข้าวตอก ท่านพิจารณา แล้วหญิงนี้มีจิตศรัทธาจึงครอง	จิตเป็นกุศล ยินดีในการ ให้ทาน	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์

ลำดับ	ผู้ใกล้ชิด	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		จิ๋วถือบาตรลงไปตามที่ใกล้ นาข้าวสาละนั้น หญิงชื่อนั้น เมื่อเห็นพระเถระจึงมีจิต เลื่อมใสถวายข้าวตอกแก่พระ เถระและได้ทำความปรารถนา ว่า “ท่านเจ้าข้า ขอดิฉันพึงเป็น ผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็น แล้ว” พระเถระได้กล่าว อนุโมทนาว่า “ความปรารถนา อย่างนั้น จงสำเร็จ” นางไหว้ พระเถระแล้วนึกถึงท่านที่ตน ถวายทานหลังเดินกลับมาใน ระหว่างที่นางเดินมาบนคันนา เพื่อกลับมาที่กระท่อมนั้น นางถูกงูพิษกัดตาย		

ตารางที่ ๓.๒ : วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ชิดโดยยึดกรรมนิมิตอารมณ์เป็นกรอบ

๓.๒.๓ คตินิมิตอารมณ์

๑) ที่ฆาตูกุบาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ สมัยนั้นที่ฆาตูกุบาสกป่วยหนัก ได้เรียกโชติยคหบดีผู้เป็นบิดามาขอร้องว่า “คุณพ่อจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลพระองค์ตามคำของกระผมว่า ที่ฆาตูกุบาสกป่วยหนัก เขาขอให้มากกราบพระองค์เพื่อประทานโรกาสโปรดอนุเคราะห์ เสด็จไปเยี่ยมที่ฆาตูกุบาสก” โชติยคหบดีรับคำแล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่ฆาตูกุบาสกป่วยหนัก เขาขอให้ฝากมากกราบทูลขอประทานโรกาส ขอพระองค์ให้โปรดอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมที่ฆาตูกุบาสกถึงที่พักด้วยเถิด” พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังที่พักของที่ฆาตูกุบาสก ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ ตรัสถามที่ฆาตูกุบาสกว่า “อาการป่วยไข้เป็นอย่างไรบ้าง ดีขึ้นหรือทรงตัว”

ทีฆาอุบาสกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สบาย คงจะอยู่ไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนามีแต่กำเริบขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย”

พระผู้มีพระภาคตรัสสอนวิธีการรักษาโรคโดยอาศัยจิตที่เป็นสมาธิและมีปัญญาตื่นรู้ “ทีฆาอุ เพราะเหตุนี้ ท่านพึงสำเหนียกว่า (๑) เราจักประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดา ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค (๒) จักประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม...(๓) จักประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์...(๔) จักประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อ สมาธิ ทีฆาอุ ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ทีฆาอุ ท่านพึงตั้งอยู่ในองค์เครื่องบรรลู่สตา ๔ ประการนี้แล้ว เจริญธรรมอันเป็นส่วนแห่งวิชา ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไป ทีฆาอุ ในเรื่องนี้ ท่านจงพิจารณา เห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์ มีความหมายรู้ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นอนัตตา มีความหมายรู้ในการละ มีความหมายรู้ในการคลายออกได้ มีความหมายรู้ในความดับ ทีฆาอุ ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้”

ทีฆาอุบาสกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอันเป็นส่วนแห่งวิชา ๖ ประการใดที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพระองค์ และข้าพระองค์ก็เห็นธรรมเหล่านั้น ข้าพระองค์เห็นสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง...เป็นทุกข์...เป็นอนัตตา...รู้ในการละ ในการคลายออก ในความดับ อีกอย่างหนึ่ง ข้าพระองค์คิดว่า เมื่อข้าพระองค์ล่วงไป โชติยศหบดีผู้เป็นพ่ออย่าได้ถึงความคับแค้นโศกเศร้าเลย”

ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสสอนทีฆาอุบาสกรด้วยพระโอวาทนี้แล้ว จึงเสด็จกลับ หลังจากพระองค์เสด็จจากไปไม่นาน ทีฆาอุบาสกรก็ได้เสียชีวิต ต่อมา เหล่าภิกษุพากันไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบบังคมทูลถามพระองค์ว่า “ทีฆาอุบาสกรที่พระองค์ตรัสสอนด้วยพระโอวาสโดยย่อได้เสียชีวิตแล้วไปเกิดในภพภูมิไหน ?”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบภิกษุทั้งหลายว่า “ทีฆาอุบาสกรเป็นบัณฑิต พุทความจริงถูกต้องตามธรรม ทั้งไม่เบียดเบียนเราเพราะเหตุแห่งธรรม ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน (สังโยชนเบื้องต่ำ) ๕ ประการสิ้นไป ทีฆาอุบาสกรจึงเกิดเป็นโอปปาติกะ ปริณิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”^{๒๖}

^{๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๙๙/๔๙๑-๔๙๓.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงต่อที่ชาวอุบาสกนี้ ประการแรก พระองค์จะทรงรับนิมนต์โดยไม่ขัดหรือปฏิเสธเลยเพื่อแสดงให้ผู้ป่วยเห็นว่าพระองค์มีความเมตตาเอาใจใส่พร้อมเสมอที่จะช่วยเหลือทุกประการ ประการที่สอง เมื่อไปถึงผู้ป่วย พระองค์จะทรงพูดคุย ชักถามความเป็นไปของอาการป่วยให้คล้ายกับว่าเป็นแพทย์ที่คอยพยาบาลผู้ป่วย และประการสุดท้าย พระองค์ก็จะทรงแสดงธรรมเพื่อน้อมนำจิตใจให้เข้าสู่กระแสแห่งธรรมให้จิตเป็นกุศลเอาธรรมเป็นอารมณ์ก่อนเมื่อใกล้ตายจิตก็ดับไปเกิดในสุคติจนเข้าถึงนิพพาน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบแก่ภิกษุทั้งหลาย

๒) นางปติปุชิกา

นางปติปุชิกาอยู่ที่กรุงสาวัตถี นางแต่งงานเมื่ออายุ ๑๖ ปี และมีบุตร ๔ คน นางเป็นหญิงที่มีคุณธรรมและใจบุญใจกุศล ชอบถวายภัตตาหารและปัจจัยอย่างอื่น ๆ แก่พระภิกษุสงฆ์ นางมักจะเข้าไปในวัดและช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด ตักน้ำใส่ตุ่ม และทำหน้าที่คอยรับใช้ให้บริการแก่พระภิกษุสงฆ์ นางปติปุชิกาสามารถระลึกชาติได้ว่าในชาติก่อนนางเคยเป็นนางเทพธิดาเป็นภรรยาคนหนึ่งของมัลลการีเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นางระลึกได้นางจุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เมื่อนางเทพธิดาผู้เป็นบริวารของเทพองค์ดังกล่าวมาอยู่ในสวน สนุกสนานอยู่กับการหักกิ่งไม้และเด็ดดอกไม้ ทุกครั้งที่นางถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์นางก็ได้แต่อธิษฐานจิตขอให้ไปเกิดเป็นนางเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และเป็นภรรยาของมัลลการีเทพบุตรอดีตสามีของนางอีกครั้งหนึ่ง

วันหนึ่ง นางปติปุชิกาเจ็บหนักและได้เสียชีวิตในเย็นวันเดียวกันนั่นเอง เพราะเหตุที่นางได้ตั้งความปรารถนาไว้อย่างมั่นคง นางจึงได้ไปเกิดเป็นนางเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในฐานะเป็นภรรยาของเทพบุตรมัลลการี ด้วยเหตุที่เวลาหนึ่งร้อยปีในโลกมนุษย์เท่ากับวันหนึ่งของโลกสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังนั้น มัลลการีเทพบุตรและนางเทพธิดาผู้เป็นภรรยาทั้งหลายจึงยังคงสนุกสนานกันอยู่ในสวนแห่งเดิมนั่นเอง และนางปติปุชิกาก็หายไปจากสวนสวรรค์เพียงชั่วครู่เท่านั้นเอง ดังนั้น เมื่อนางกลับไปเกิดอีกครั้งหนึ่ง มัลลการีเทพบุตรจึงถามนางว่านางหายไปไหนตั้งแต่เมื่อเช้านี้ นางได้บอกกับมัลลการีเทพบุตรว่า นางจุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปถือกำเนิดในโลกมนุษย์ ได้แต่งงานกับชายผู้หนึ่งนางให้กำเนิดบุตรจำนวน ๔ คน และได้ตายจากโลกมนุษย์กลับมาเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบข่าวการเสียชีวิตของนางปติปุชิกา มีความอาลัยอาวรณ์ในคุณความดีของนาง ถึงกับหลั่งน้ำตาออกมา ได้ไปเฝ้าพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า นางปติปุชิกาซึ่งเคยถวายภัตตาหารแก่พวกท่านในตอนเช้า ๆ ได้เสียชีวิตไปเมื่อตอนเย็นวันนี้เอง พระศาสดาได้ตรัสกะ

ภิกษุเหล่านั้นว่า ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายสั้นยิ่งนัก พวกเขายังไม่อัมในวัฏฏคามและกิเลสคามของพวกตน ก็จะตกอยู่ในอำนาจของพระยามัจจุราชเสียแล้ว^{๒๗}

จากเรื่องนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายกรณีนี้ สำหรับนางปติบุชิกาในการปฏิบัตินางมีจิตเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาถือเอาการกระทำความดีเป็นหลักคอยรับใช้ให้ความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ และคอยดูแลปัดกวาดเช็ดถูวิหาร เสนาสนะของสงฆ์ด้วยจิตเป็นกุศลอันบริสุทธิ์ และถวายอาหารแด่พระสงฆ์ได้ตั้งความปรารถนาไว้ขอให้ไปเกิดเป็นนางเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเป็นภรรยาของมัลลการิเทพบุตรอดีตสามีของนางอีกครั้งหนึ่ง หลังจากทีนางได้เสียชีวิตไปนางก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามที่นางได้ตั้งความปรารถนาเอาไว้

๓) ธัมมิกอุบาสก

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่วัดพระเชตะวันในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภถึงอุบาสกชื่อธรรมิกะ ครั้งหนึ่งในกรุงสาวัตถีมีอุบาสกคนหนึ่งชื่อธรรมิกะ เป็นผู้ใญ่บุญใญ่กุศลชอบทำบุญให้ทาน เขาจะถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์อย่างสม่ำเสมอทุกวัน และในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เขาเป็นหัวหน้าของอุบาสกอีกจำนวน ๕๐๐ คนซึ่งอยู่ในนครสาวัตถีนี้ เขามีบุตร ๗ คน และธิดา ๗ คน และบุตรธิดาทุกคนก็เหมือนกับบิดาคือเป็นผู้มีใญ่บุญใญ่กุศลชอบถวายทาน อยู่มาวันหนึ่งธัมมิกอุบาสกเกิดป่วยหนักมีอาการใกล้จะตาย เขาได้ขอร้องบุตรธิดาให้ส่งคนไปนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระสูตรศักดิ์สิทธิ์ เขาอนอยู่คนเดียวขณะใกล้จะตาย พระภิกษุสงฆ์ที่นิมนต์มากำลังสวดมหาสติปัฏฐานสูตรอยู่นั้น ก็มีรถที่ประดับตกแต่งงดงามมากจำนวน ๖ คันจากสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มาจอดรอเขาเพื่อเชิญให้เขาไปอยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ธัมมิกอุบาสกได้บอกรถเหล่านั้นให้รอก่อนสักครู่อย่าได้เพิ่งมาเพราะจะรบกวนขัดจังหวะการสวดพระสติปัฏฐานสูตรของพระภิกษุสงฆ์ ข้างพระภิกษุสงฆ์ที่สวดอยู่นั้นเข้าใจว่าธรรมิกอุบาสกต้องการให้พวกท่านหยุดสวดจึงได้เลิกสวดและเดินทางกลับวัด

ชั่วครู่ต่อมาธัมมิกอุบาสกก็ได้บอกกับบวกบุตรธิดาของตนว่ามีรถทิพย์จำนวน ๖ คันมาจอดรอเพื่อรับเขาอยู่ และในที่สุดเขาได้ตัดสินใจเลือกรถที่ส่งมาจากสวรรค์ดุสิต และได้บอกให้ลูกคนหนึ่งโยนพวงมาลัยไปคล้องรถคันที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิตนั้น พอธัมมิกอุบาสกสิ้นใจตายก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้นจริง ๆ เพราะฉะนั้น คนที่ทำความดีย่อมจะบันเทิงในโลกลี้และในโลกลี้^{๒๘}

จากเรื่องนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในกรณีของธัมมิกอุบาสกนี้ โดยบุตรธิดาบริวารรวมถึงพระสงฆ์และตัวท่านเองเป็นหลักซึ่งมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาต่อ

^{๒๗} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๓๖/๔๓-๔๘.

^{๒๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑๑/๑๗๕-๑๘๐.

พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากตลอดเวลาชอบทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ มีจิตเป็นกุศลพฤติกรรมนี้ยังส่งผลถึงบุตรธิดาของเขาอีกด้วย คือครอบครัวนี้เป็นครอบครัวใจบุญ ก่อนที่ท่านใกล้ตายก็ให้บุตรไปนิมนต์พระมาสวดพุทธมนต์ คตินิมนต์อารมณีก่อนตายก็มาบังเกิดกับท่านโดยมีราชรถจากสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นมารับไป พอธมมิกอุบาสกสิ้นใจตายก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๔) พระนางสามาวดี

พระนางสามาวดีมีเชื้อของพระเจ้าอุเทนมีหญิงข้าราชการจำนวน ๕๐๐ คน และพระนางมีหญิงรับใช้นางหนึ่งชื่อ ขุขชุตตรา นางขุขชุตตราต้องไปซื้อดอกไม้มาถวายพระนางสามาวดีจากนายสุมนมาลาการทุกวัน ครึ่งหนึ่งนางขุขชุตตรามีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระศาสดาที่บ้านของนายสุมนมาลาการจนนางได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นางขุขชุตตราได้นำความในพระธรรมเทศนาของพระศาสดานั้นกลับไปแสดงให้พระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการฟัง ทำให้พระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการทั้งหมดได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันไปด้วย จากวันนั้นมานางขุขชุตตราก็เลยไม่ต้องทำงานที่ต้องใช้แรงกายใด ๆ แต่ได้รับหน้าที่เป็นมารดาและเป็นอาจารย์ของนางสามาวดี เมื่อนางขุขชุตตราไปฟังธรรมเทศนาจากพระศาสดาแล้วก็กลับมาแสดงให้นางสามาวดีและหญิงข้าราชการทั้งหลายฟัง เมื่อกาลเวลาผ่านไปนานเข้านางขุขชุตตราก็กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก

พระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้ไปเฝ้าและไปถวายบังคมพระศาสดา แต่ก็มีความหวั่นเกรงว่าพระราชจะไม่ทรงพอพระทัย จึงได้ใช้วิธีเจาะรูกำแพงพระราชวังเอาไว้แอบมองและถวายความเคารพพระศาสดาทุกวัน เมื่อพระองค์เสด็จไปที่บ้านของเศรษฐี ๓ คน คือ โฆสกเศรษฐี กุกกุตเศรษฐี และปาวารียเศรษฐี

ในขณะนั้น พระเจ้าอุเทนมีเชื้ออีกองค์หนึ่งพระนามว่าพระนางมาคันทียา พระนางมาคันทียานี้เป็นธิดาของพราหมณ์ชื่อ มาคันทียะ วันหนึ่งพราหมณ์ผู้นี้พบพระศาสดาแล้วมีความคิดว่าพระองค์เป็นบุคคลเหมาะที่จะแต่งงานกับธิดาโอรสของตน จึงรีบวิ่งกลับไปพาราณสีและธิดาของตนมาแล้วออกปากยกธิดาของตนให้แต่งงานกับพระศาสดา แต่พระศาสดาทรงปฏิเสธข้อเสนอของพราหมณ์นั้นโดยตรัสว่า “ขนาดที่เราตถาคตได้เห็นนางตณหา นางอรดี และนางราคา สามธิดาของมาร เราตถาคตยังไม่มีความรู้สึกต้องการทางกามารมณ์เลย เพราะท่านเป็นร่างกายที่เต็มไปด้วยอุจจาระและปัสสาวะ ซึ่งตถาคตไม่ต้องการสัมผัสถูกต้องแม้แต่ด้วยเท้า”

เมื่อได้ยินพระดำรัสของพระศาสดานี้ พราหมณ์มาคันทียะและนางพราหมณีก็ได้บรรลุเป็นพระอนาคามี ทั้งสองคนจึงได้มอบหมายให้นางมาคันทียาอยู่ในความดูแลของลูกของนาง แล้วทั้งสองออกบวชและได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด พระศาสดาทรงทราบว่าพราหมณ์มาคันทียะและนาง

พราหมณ์จะได้บรรลุเป็นพระอนาคามีในวันนั้น พระองค์จึงได้ตรัสตอบพราหมณ์มาคันธียาด้วยพระดำรัสข้างต้น แต่ทว่าคำตอบของพระศาสดาได้สร้างความรู้สึกรู้สึกขึ้นและเจ็บปวดรวดร้าวใจให้แก่มาคันธียามาก และนางได้สาบานว่าจะต้องหาทางแก้แค้นเมื่อโอกาสอำนวย

ต่อมาลูกของนางมาคันธียาได้นำนางมาคันธียามาถวายตัวแก่พระเจ้าอุเทน และนางได้ตำแหน่งเป็นมเหสีเอกองค์หนึ่งของพระเจ้าอุเทน พระนางมาคันธียาทรงทราบว่พระศาสดาเสด็จมาที่กรุงโกสัมพีและทรงทราบด้วยว่าพระนางสามาวดีพร้อมด้วยหญิงข้าราชการเจากรุงกำแพงพระราชวังไว้มองดูและไถ่ถวายบังคมพระศาสดา ดังนั้นพระนางจึงวางแผนแก้แค้นพระศาสดาและแผนทำร้ายพระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการที่มีความศรัทธาในพระศาสดา พระนางมาคันธียาได้กราบทูลฟ้องพระเจ้าอุเทนว่า พระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการเจากรุงกำแพงพระราชวังเอาไว้มองดูติดต่อกับภายนอก และไม่มีความรักดีต่อพระเจ้าอุเทน พระเจ้าอุเทนได้เสด็จไปทอดพระเนตรดูกำแพงและเมื่อพระนางสามาวดีได้กราบทูลว่าเจากรุงกำแพงไว้มองดูและถวายความเคารพแต่พระศาสดาพระเจ้าอุเทนจึงไม่ทรงพิโรธ

แต่พระนางมาคันธียาก็ยังคงพยายามสร้างสถานการณ์เพื่อให้พระเจ้าอุเทนมีความเชื่อว่าพระนางสามาวดีไม่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์และกำลังวางแผนจะปลงพระชนม์พระองค์ มีอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อพระนางมาคันธียาทรงทราบว่พระเจ้าอุเทนจะเสด็จไปหาพระนางสามาวดีภายในวันสองวันนี้และพระเจ้าอุเทนจะทรงถือพิณไปด้วย พระนางมาคันธียาจึงลอบนำงูตัวหนึ่งไปใส่ไว้ในพิณนั้นแล้วเอาช่อดอกไม้อุดรูของพิณเอาไว้ พระนางมาคันธียาได้ตามเสด็จพระเจ้าอุเทนไปยังที่ประทับของพระนางสามาวดี หลังจากที่พระนางทำที่ค้ำคานไม่ยอมให้พระองค์เสด็จไปเพราะพระนางสังหรณ์ใจว่าจะเกิดความไม่ปลอดภัยกับพระองค์ เมื่อเดินทางไปถึงที่ประทับของพระนางสามาวดีแล้วพระนางมาคันธียาก็เอาช่อดอกไม้ที่ใช้อุดรูพิณนั้นออก ก็ได้ปล่อยออกมาขดอยู่บนเตียงนอน เมื่อพระเจ้าอุเทนทอดพระเนตรเห็นงูก็ทรงเชื่อคำของพระนางมาคันธียาว่าพระนางสามาวดีกำลังวางแผนปลงพระชนม์พระองค์ ทรงพิโรธมากรับสั่งให้จับพระนางสามาวดีไปขังอยู่ที่หลักประหารและให้จับหญิงข้าราชการทั้งหมดไปขังอยู่ข้างหลัง จากนั้นพระองค์ทรงเฝ้าขันศรและสอดลูกศรที่กำขบยาพิษแล้วยิงไปที่พระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการ ขณะนั้นพระนางสามาวดีและหญิงข้าราชการมิได้มีความพยายามทออาฆาตพระเจ้าอุเทนแต่ได้แผ่เมตตาจิตให้แก่พระองค์ เพราะอาณภาพของเมตตาจิตนั้นมีอันทำให้ลูกศรที่ยิงออกไปวิ่งกลับเข้าหาตัวของพระเจ้าอุเทน ซึ่งปกติแล้วฝีมือยิงศรของพระเจ้าอุเทนเป็นเลิศมากสามารถยิงทะลุศรได้ พอถึงตอนนี้พระเจ้าอุเทนเริ่มตระหนักว่าพระนาง

สามารถเป็นผู้บริสุทธิ์และได้ทรงอนุญาตให้พระนางสามารถกับหญิงข้าราชการไปนิมนต์พระศาสดาและภิกษุสงฆ์มารับอาหารบิณฑบาตและแสดงธรรมเทศนาในพระราชวังได้

พระนางมาคันทียาเมื่อรู้ว่าแผนการต่าง ๆ ของพระนางไม่บรรลุวัตถุประสงค์จึงได้วางแผนการเบ็ดเสร็จเด็ดขาดขั้นสุดท้าย โดยพระนางได้ส่งข่าวไปแจ้งแก่ลุงของพระนางให้มาที่พระราชวังของพระนางสามารถแล้วให้จัดการใช้ไฟเผาพระราชวังพร้อมหญิงทุกคนที่อยู่ในนั้น ขณะที่ไฟกำลังลุกไหม้พระราชวังที่ประทับอยู่นั้น พระนางสามารถพร้อมด้วยหญิงข้าราชการจำนวน ๕๐๐ นางมิได้ตื่นตระหนกตกใจและยังคงนั่งสมาธิเป็นปกติ ทำให้บางนางได้บรรลุพระสัทหาคามีผลขณะบางนางได้บรรลุพระอนาคามีผลก่อนที่จะถูกไฟครอกเสียชีวิตทุกคน

เมื่อข่าวไฟไหม้พระราชวังกระจายไปทั่ว พระเจ้าอุเทนได้เสด็จมาทอดพระเนตรยังที่เกิดเหตุ แต่ก็สายไปแล้วพระองค์จึงไม่ทรงสามารถช่วยเหลืออะไรได้ พระองค์ทรงสงสัยว่างานลอบวางเพลิงในครั้งนี้เป็นฝีมือของพระนางมาคันทียาแน่ ๆ แต่พระองค์มิได้แสดงว่าพระองค์สงสัยพระนาง ทว่าได้ตรัสว่า “เมื่อพระนางมาคันทียายังมีชีวิตอยู่เรามีแต่หวั่นเกรงและเฝ้าคิดอยู่ตลอดเวลาว่าเราจะถูกพระนางทำร้าย พอถึงตอนนี้แล้วจิตใจของเรามีความสงบ ใครนะที่ลอบวางเพลิงในครั้งนี้คนที่ทำเช่นนี้ได้ก็จะต้องเป็นคนที่รักเรามากแน่” เมื่อพระนางมาคันทียาได้ยินคำรัสของพระเจ้าอุเทนเช่นนี้ก็หลงกลรีบยอมรับว่าพระนางเป็นผู้อยู่เบื้องหลังลอบส่งข่าวให้ลุงมาลอบวางเพลิงในครั้งนี้ เมื่อพระเจ้าอุเทนสดับก็ทรงทำท้าวแสดงความยินดีที่พระนางกระทำเช่นนี้และตรัสว่าจะพระราชทานรางวัลอันยิ่งใหญ่ให้แก่พระนางและเครือญาติของพระนางทุกคน ดังนั้นพระนางมาคันทียาจึงได้ส่งข่าวไปแจ้งให้ญาติ ๆ ทุกคนของพระนางเดินทางมาที่พระราชวัง แต่พอญาติทุกคนเดินทางมาถึง ทุกคนรวมทั้งพระนางมาคันทียาก็ได้ถูกจับกุมตัวนำไปเผาที่หน้าพระลานหลวงตามพระราชโองการของพระเจ้าอุเทน

เมื่อพระศาสดาทรงทราบข่าวของสองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้แล้ว พระองค์ได้ตรัสว่าผู้ที่ไม่ประมาทคือผู้ที่ไม่ตาย ส่วนผู้ที่ประมาทคือผู้ที่เสมือนตายแล้ว แม้ว่าจะยังคงมีชีวิตอยู่ก็ตาม^{๒๙}

ดังนั้น จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในกรณีของพระนางสามารถแสดงให้เห็นได้ว่าพระนางมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเพียงใด เพียงได้ฟังธรรมจากหญิงรับใช้ชื่อนางขุชุตตราซึ่งมีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า นางขุชุตตราได้บรรลุโสดาบัน เมื่อนางนำพระธรรมมาแสดงให้พระนางสามารถและหญิงรับใช้ได้ฟังทั้งหมดก็ได้บรรลุโสดาบันเช่นกัน ด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าพระนางสามารถใช้วิธีเจาะรูกำแพงพระราชวังเอาไว้

^{๒๙} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑๕/๒๒๐-๓๐๙.

แอบมองและถวายความเคารพพระศาสดาทุกวัน ถึงแม้พระนางสามาวดีจะถูกพระนางมาคันทิยาเกลี้ยกล่อม
แก่งก็ไม่ทำให้พระนางสามาวดีหวั่นไหวแต่อย่างใดจนกระทั่งถูกพระนางมาคันทิยาสั่งให้ลุงของพระ
นางเผ่าพระราชวังของพระนางสามาวดีขณะที่ไฟให้อยู่ที่นั้นพระนางสามาวดีพร้อมด้วยหญิงข้าราช
บริพารจำนวน ๕๐๐ นางมิได้ตื่นตระหนกตกใจยังคงนั่งสมาธิทำให้บางนางบรรลुพระสภากามีผล
บางนางได้บรรลุพระอนาคามีผลถูกไฟครอกเสียชีวิตทุกคนจิตที่เป็นกุศลส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

๕) ธนัญชานิพราหมณ์

ธนัญชานิพราหมณ์ เจ็บป่วยหนัก ได้ให้ชายคนหนึ่งไปกราบเรียนพระสารีบุตรแล้วนิมนต์
ที่ไปเยี่ยมที่บ้านของตน พระสารีบุตรทราบข่าวจึงรับนิมนต์ ท่านจึงเดินทางมาเยี่ยมธนัญชานิ
พราหมณ์ เมื่อมาถึงได้สอบถามถึงอาการว่า “อาการไข้ทุเลาบ้างไหม ทุกข์เวทนาค่อยลดลงบ้างไหม
อาการค่อยคลายลงไม่รุนแรงไข้ไหม”

พราหมณ์นั้นได้เล่าอาการให้พระเถระฟังว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร โยมไม่สบายแทบทน
ไม่ได้ จะไม่ไหวอยู่แล้ว อาการมีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย โยม
ปวดศีรษะมากถูกเหล็กแหลมคมทิ่มแทงศีรษะ โยมปวดท้องถูกคนไข้มัดแน่นเนื้อที่คมกรีดท้อง
โยมรู้สึกร้อนตามร่างกายอย่างมาก ถูกคนจับอย่างที่หลุมถ่านเพลิง โยมแทบทนไม่ไหว จะยังอดภาพ
ให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ำยิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น
ไม่คลายลงเลย”

ลำดับนั้น พระเถระได้แสดงธรรมให้ฟังโดยถามถึงความประเสริฐของทุกคติภูมิและสุคติภูมิ
และถามขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปตวิสัย มนุษย์ เทพชั้นจาตุมหารา
ราช เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี และ
พรหมโลก จนธนัญชานิพราหมณ์เห็นว่า พรหมโลกประเสริฐที่สุด จากนั้นจึงแสดงทางเข้าถึงความเป็น
ผู้อยู่ร่วมกับพรหม เมื่อพระเถระแสดงธรรมจบแล้วจากไปไม่นานธนัญชานิพราหมณ์ก็สิ้นใจตายไป
บังเกิดในพรหมโลก^{๓๐}

จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระสารีบุตรเถระท่านได้ใช้วิธีการ
ซักถามอาการ ชวนพูดคุย ให้คลายความเจ็บปวดสร้างบรรยากาศให้มีจิตตั้งมั่นมีสมาธิพร้อมที่จะรับ
ฟังพระธรรมเมื่อพร้อมแล้วพระเถระก็แสดงพระธรรมโดยการถามและตอบแนะนำชี้แนวทาง เมื่อแสดง
พระธรรมจบแล้วจึงได้กลับไป ไม่นานธนัญชานิพราหมณ์มีจิตเป็นกุศลนอนไปในห้วงแห่งพระธรรม
เมื่อสิ้นใจจึงไปสู่สุคติเกิดอยู่ในพรหมโลก

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๐-๔๕๓/๕๖๘-๕๗๒.

๖) พระฉันทะ

พระฉันทะอาพาธหนักได้รับทุกข์เป็นอย่างมาก ท่านพระสารีบุตรทราบข่าวจึงไปเยี่ยมพร้อมกับพระจุนทะ เมื่อไปถึงได้สอบถามอาการอาพาธว่า “ท่านฉันทะ ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ อาการไข้ทุเลาบ้างไหม ทุกขเวทนาค่อยลดลงบ้างไหม อาการค่อยคลาย ไม่รุนแรงไข้ไหม”

พระฉันทะตอบว่า “ท่านสารีบุตร กระผมแทบทนไม่ไหว จะเป็นอยู่ไม่ได้แล้ว อาการมีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้นไม่คลายลงเลย กระผมปวดศีรษะมากดุจถูกเหล็กแหลมคมทิ่มแทงศีรษะ กระผมปวดท้อง ดุจถูกคนใช้มีดแทงเนื้อที่คมกรีดท้อง กระผมรู้สึกร้อนตามร่างกายอย่างมาก ดุจถูกคนจับย่างที่หลุมถ่านเพลิง กระผมแทบทนไม่ไหว จะยังอดทนให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของกระผมกล้ำยิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย ท่านสารีบุตร กระผมจะนำชีวิตมาฆ่าตัวตาย กระผมไม่อยากมีชีวิตอยู่”

พระสารีบุตรได้พูดปลอบใจท่านว่า “ท่านอย่าได้ฆ่าตัวตาย ขอท่านจงรักษาตัวให้อยู่ต่อไปเถิด พวกเราต้องการให้ท่านรักษาตัวอยู่ต่อไป หากท่านไม่มีอาหารหรือไม่มียาที่ดี ผมก็จักแสวงหามาให้ หรือหากท่านไม่มีคนรับใช้ที่ดี ผมจะคอยรับใช้เอง ท่านอย่าได้ฆ่าตัวตายเลย ขอท่านจงรักษาตัวให้อยู่ต่อไปเถิด พวกเราต้องการให้ท่านรักษาตัวอยู่ต่อไป”

พระฉันทะตอบว่า “อาหาร ยา หรือคนรับใช้ที่ดีของกระผมก็มีอยู่พร้อมแล้ว อีกอย่างหนึ่ง กระผมปรนนิบัติรับใช้พระศาสดาด้วยความเต็มใจตลอดมา” จากนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระจุนทะได้สนทนาธรรมเพื่อไม่ให้ท่านฆ่าตัวตาย โดยให้พิจารณาว่า อายุตนะภายใน ๖ อายุตนะภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางวิญญาณ ๖ ไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ อัตตาของเรา แต่เมื่อพระเถระทั้งสองแสดงจบและกลับไปแล้ว ท่านพระฉันทะก็ฆ่าตัวตาย ในอรรถกถา อธิบายว่า ในขณะที่ใกล้มรณภาพนั้น ได้มีคตินิมิตปรากฏขึ้นแก่ท่านพระฉันทะ^{๓๑} ทำให้ท่านรู้ว่าตนยังเป็นปุถุชนจึงสลัดใจแล้ว กำหนดวิปัสสนาพิจารณาสังขารด้วยปัญญา จนบรรลุอรหัตตผลพร้อมกับการดับจิต^{๓๒}

จะเห็นได้ว่า วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายของพระสารีบุตรเถระกับพระจุนทะเถระทั้งสองก็จะช่วยกันโดยแสดงความห่วงใย สอบถามถึงอาการ ชวนพูดคุยให้คลายจากอาการทุกข์ทรมานของ

^{๓๑} พระฉันทะรูปนี้เป็นอีกรูปหนึ่งซึ่งไม่ใช่พระฉันทะที่เป็นชาวกบิลพัสดุ์ที่นำมาถวายเป็นพระสงฆ์เมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ณ ท่านรูปนี้อยู่ภูเขาคิชฌกูฏ กรรราชฤกษ์; ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๘๗/๒๐.

^{๓๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๔๕/๒๓๘, ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๘๗/๒๒.

อาการเจ็บป่วย แล้วแสดงพระธรรมให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอายตนะ ๑๒ วิญญาณ ๖ จบแล้วจึงลา
กลับไป ด้วยวิบากกรรมบางอย่างทำให้พระฉันทะต้องฆ่าตัวตาย ขณะใกล้ตายมีคตินิมิตบังเกิดทำให้รู้
ว่าตนยังเป็นปุถุชนอยู่จิตจึงกวัดแกว่งแต่ก็ไม่แน่วแน่จิตของท่านเป็นกุศลก็กำหนดวิปัสสนาพิจารณาธรรม
ที่พระสารีบุตรเถระและพระจุนทเถระแสดงไว้ด้วยปัญญาจิตก็บรรลอรหัตตผลพร้อมกับดับจิตเข้าสู่
นิพพาน

ดังนั้น วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดกรอบคตินิมิตอารมณ์ ซึ่งอาจแสดงสรุปด้วย
ตารางได้ดังนี้

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
๑	ทีฆาอุบาสก	โชติยคหบดีผู้เป็นบิดาใช้วิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็นใจ รวมถึงวิธีการปลดเปลื้องสิ่งที่ค้าง คาใจ กล่าวคือ ขณะที่ทีฆา อุบาสกป่วยหนักใกล้ตายเขา อยากจะพบกับพระพุทธเจ้าจึง ขอให้บิดาไปกราบทูลนิมนต์พระ พุทธองค์ให้เสด็จมาหา โชติย คหบดีจึงรีบไปกราบทูลพระพุท ธองค์ตามที่บุตรของตนขอร้อง เมื่อ พระพุทธรองค์ทรงรับนิมนต์แล้วจึง เสด็จมายังบ้านของคหบดีเมื่อทรง มาถึงพระพุทธรองค์ทรงใช้วิธีการ ให้ความรักและความห่วงใยตรัส ถามถึงอาการเจ็บป่วยนั้น และ ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจของ ทีฆาอุบาสกให้ได้ระบายออกมา เมื่อปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจของ ทีฆาอุบาสกแล้ว พระพุท ธองค์จึงทรงตรัสสอนวิธีการรักษา	จิตเป็นกุศล ผ่อนคลาย มีสติสมาธิตั้ง มั่น	นิพพาน

ลำดับ	ผู้ใกล้ชิด	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		โรคโดยอาศัยจิตที่เป็นสมาธิและมีปัญญาว่า “เราจักประกอบด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ศीलเป็นไปเพื่อสมาธิ และเจริญธรรมอันเป็นส่วนแห่งวิชา ๖ ประการ พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์ มีความหมายรู้ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นอนัตตา มีความหมายรู้ในการละ มีความหมายรู้ในการคลายออกได้ มีความหมายรู้ในความดับ” หลังจากพระองค์เสด็จจากไปไม่นาน ทิฆมาวอุบาสกก็ได้เสียชีวิต		
๒	นางปติปฐิกา	พระภิกษุสงฆ์ใช้วิธีการช่วยให้จิตใจของนางปติปฐิกาจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ นางปติปฐิกาทำหน้าคอยรับใช้ให้ความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ เก็บกวาดปัดถู เสนาสนะ และวิหาร ลานเจดีย์ทุกครั้งที่นางถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์นางก็ได้แต่อธิษฐานจิตขอให้ไปเกิดเป็นนางเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วันหนึ่ง นางปติปฐิกาเจ็บหนักและได้	จิตเป็นกุศล ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		เสียชีวิตในเย็นวันเดียวกันนั่นเอง		
๓	ธัมมิกอุบาสก	บุตรธิดาใช้วิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจต่อบิดา สร้างบรรยากาศให้เกิดความสงบ และช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่คาใจ กล่าวคือ ธัมมิกอุบาสกได้ขอร้องให้บุตรธิดาส่งคนไปนิมนต์พระสงฆ์ เพื่อสวดพระสูตรศักดิ์สิทธิ์ จึงส่งคนไปนิมนต์พระสงฆ์มา เมื่อพระสงฆ์มาถึงได้นั่งบนเสนาสนะที่จัดไว้เรียบร้อยแล้ว วิธีการของพระสงฆ์ในการสวดพระสูตรศักดิ์สิทธิ์เป็นวิธีการช่วยให้จิตใจของธัมมิกอุบาสกจดจ่อกับสิ่งที่ตั้งามสิ่งที่เป็นกุศล ขณะที่พระสงฆ์ยังสวดพระสูตรอยู่นั้น คตินิมิตตารมณ์จึงมาปรากฏต่อธัมมิกอุบาสกมีรถทิพย์จำนวน ๖ คันมาจอดรอเพื่อรับเขาอยู่ และในที่สุดเขาได้ตัดสินใจเลือกรถที่ส่งมาจากสวรรค์ดุสิตและได้บอกให้บุตรธิดาคนหนึ่งโยนพวงมาลัยไปคล้องรถคันที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิตนั้นปรากฏว่าพวงมาลัยได้คล้องรถคันที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิตนั้นจริง ๆ ต่อมาธัมมิกอุบาสกก็สิ้นใจตาย	จิตเป็นกุศล ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว	สุคติภูมิ เกิดในสวรรค์ ชั้นดุสิต

ลำดับ	ผู้ใกล้ชิด	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
๔	พระนางสามาวดี	พระเจ้าอุเทนทรงใช้วิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจ และช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจของพระนางสามาวดี กล่าวคือ พระนางสามาวดีได้บรรลुโสดาบันจากการฟังธรรมที่นางชูชุตตราแสดง ด้วยความศรัทธาในพระพุทธเจ้าแต่พระนางไม่มีโอกาสได้ถวายบังคมต่อเบื้องพระบาทของพระพุทธเจ้าเลย พระนางจึงทูลขอให้พระเจ้าอุเทนทรงอนุญาตให้พระนางนิมนต์พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์มารับอาหารบิณฑบาตและแสดงธรรมในพระราชวังของพระนางได้ พระเจ้าอุเทนจึงทรงอนุญาต ด้วยเหตุที่พระนางมาคันถิยามเหสีเอกอีกองค์หนึ่งของพระเจ้าอุเทนเกิดความไม่พอใจสร้างสถานการณ์ใส่ร้ายพระนางสามาวดีมาโดยตลอด แต่ไม่เป็นผลสำเร็จในคตินั้นจึงสั่งให้ลูกของตนเผาพระราชวังพร้อมหญิงทุกคนที่อยู่นั้น เหตุการณ์นี้จึงเกิดขึ้น ขณะที่ไฟกำลังลุกไหม้พระราชวังที่ประทับอยู่นั้น พระนางสามาวดีพร้อมด้วยหญิงข้าราชบริพาร จำนวน ๕๐๐ นางมิได้ตื่น	จิตเป็นกุศล มั่นคง ไม่หวั่นไหว	สุคติภูมิ

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ตระหนกตกใจและยังคั่งนังสมาธิ เป็นปกติ ทำให้บางนางได้บรรลु พระสภากาตามิผลขณะบางนางได้ บรรลुพระอนาคามีผลก่อนที่จะถูก ไฟครอกเสียชีวิตทุกคน		
๕	ธัญชานิพราหฺมณ	พระสารีบุตรเถระใช้วิธีการให้ ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจ และ วิธีการช่วยให้จิตใจของธัญชานิ พราหฺมณจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่ เป็นกุศล กล่าวคือ พระเถระได้ สอบถามถึงอาการเจ็บป่วย ของธัญชานิพราหฺมณ เมื่อ พราหฺมณระบายสิ่งที่ทุกข์ทรมาน ออกมาพอเป็นที่สบายใจแล้ว พระ เถระจึงแสดงธรรมโดยถามถึง ความประเสริฐของทุกคติภูมิและ สุคติภูมิและถามขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มจากนรก กำเนิดสัตว์ ดิรัจฉาน เปตวิสัย มนุษย์ เทพชั้น จาตุมหาราช เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้น นิมมานรดี เทพชั้นปรนิมมิตว สวัตติ และพรหมโลก จนธัญชา นิพราหฺมณเห็นว่า พรหมโลก ประเสริฐที่สุด จากนั้นจึงแสดง ทางเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับ	จิตเป็นกุศล ตั้งมั่น ไม่กวัดแกว่ง	สุคติภูมิ เกิดในพรหม โลก

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		พรหม เมื่อพระเถระแสดงธรรมจบ แล้วจากไปไม่นานนธัญชานี พรหมณ์ก็สิ้นใจตาย		
๖	พระฉันทะ	พระสารีบุตรเถระและพระจุนท เถระใช้วิธีการให้ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ช่วยปลด เปลื้องสิ่งที่ค้างคาใจ และวิธีการ ช่วยให้พระฉันทะปล่อยวางในสิ่ง ต่าง ๆ โดยไม่มียึดมั่นถือมั่น กล่าวคือ เมื่อพระเถระทั้งสองไป ถึงที่พักของพระฉันทะและนั่งเป็น ที่เรียบร้อยแล้วจึงสอบถามถึง อาการป่วยของท่าน พระฉันทะจึง ได้ระบายความทุกข์ทรมานจาก อาการเจ็บป่วยออกมา พระสารี บุตรเถระจึงพูดปลอบใจเพื่อ ต้องการไม่ให้พระฉันทะฆ่าตัวตาย จากนั้น พระสารีบุตรเถระและ พระจุนทเถระได้สนทนาธรรม เพื่อไม่ให้ท่านฆ่าตัวตาย โดยให้ พิจารณาว่า อายุตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางวิญญาณ ๖ ไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน มัน ไม่ใช่อัตตาของเรา แต่เมื่อพระ เถระทั้งสองแสดงจบและกลับไป แล้ว ท่านพระฉันทะก็ฆ่าตัวตาย	จิตเป็นกุศล ตั้งมั่น	นิพพาน

ลำดับ	ผู้ใกล้ตาย	วิธีการปฏิบัติ	สภาวะจิต	ผลการปฏิบัติ
		ในขณะที่ใกล้มรณภาพนั้น ได้มีคตินิमितปรากฏขึ้นแก่ท่านพระฉันทะ ทำให้ท่านรู้ว่าตนยังเป็นปุถุชนจึงสลดใจแล้ว กำหนดวิปัสสนาพิจารณาสังขารด้วยปัญญา จนบรรลุมรรคผลพร้อมกับการดับจิต		

ตารางที่ ๓.๓ : วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายโดยยึดคตินิमतอรรณเป็นกรอบ

๓.๓ สรุป

๓.๓.๑ นิยามและความหมาย

ผู้ใกล้ตาย หมายถึง ผู้ป่วยใกล้ตาย หรือคนชราใกล้ตายไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในขณะที่จิตดวงสุดท้ายที่จะเคลื่อนออกจากภพนี้เกิดขึ้น และมีนิमतอรรณ ๓ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏ มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) อาสนันกาล คือ เวลาใกล้ตาย บุคคลผู้ที่จะตายในเวลา ๑-๒ นาที หรือ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นต้น เรียกว่า บุคคลใกล้จะตาย (มรณสันนบุคคล), ๒) ปัจจาสันนกาล คือ เวลาใกล้จวนตาย บุคคลผู้ที่กำลังจะตายภายในไม่ถึง ๑๐ วินาที หรือ ไม่ถึง ๒๐ วินาที เรียกว่า บุคคลผู้ใกล้จวนตาย (ปัจจาสันนมรณบุคคล)

๓.๓.๒ วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตาย

วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตาย คือ การปฏิบัติทางกายและทางใจของผู้ใกล้ตาย เช่น กรณีการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าต่อพระปุตติคตติสสเถระซึ่งเป็นโรคกายเน่าเปื่อย การปฏิบัติของพระพุทธเจ้าต่อพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการปฏิบัติโดยดูแลสภาพร่างกายของผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตายให้เป็นที่สบายรู้สึกผ่อนคลายเบาบางจากทุกขเวทนา ความเจ็บปวด ความทรมาน เป็นต้น เป็นลำดับแรกก่อน และจึงเข้าสู่กระบวนการชักนำจิตให้เป็นกุศลตั้งมั่นมีสมาธิแน่วแน่ วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายที่ปรากฏนั้น ได้แก่ วิธีการให้ความรักและความเห็นอกเห็นใจ วิธีช่วยให้จิตใจของผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตายจดจ่อกับสิ่งดีงามสิ่งที่เป็นกุศล วิธีการช่วยให้ผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตายยอมรับความตายที่จะมาถึง วิธีการช่วยปลดปล่อยสิ่งที่ค้างคาใจของผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตาย วิธีการช่วยให้ผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตาย

ปล่อยวางในสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น วิธีการสร้างบรรยากาศให้เกิดความสงบ ดังกรณีการปฏิบัติต่อความตายของนางสุนนาเทวี นางปติปฐิกา และพระนางสามาวดี เป็นต้น ถึงแม้มิได้พบกับพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกโดยตรงก็ตาม แต่เขาเหล่านี้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์มั่นคงในพระรัตนตรัยน้อมใจไปในพระธรรมที่เคยได้ยินได้ฟัง นำมาปฏิบัติ เจริญภาวนา นั่งสมาธิ จนเกิดปัญญา จิตจึงเป็นกุศลถึงเวลาใกล้ตายจึงไม่หวั่นไหวเมื่อตายไปจึงไปสู่สุคติภูมิ